చేదుమాత్ర

శ్రీహరిరావుకు మెలకువ వచ్చి కళ్ళు విప్పి చూడగానే కిటికీలోనుంచి ఉదయకాలపు ఎండ తళతళ మెరుస్తూ కనిపించింది. అతడు ఆదుర్దాగాలేచి 'ఛైమెంత అయిందో!' అనుకుంటూ గుమ్మందాటి ఇవతలికి వచ్చాడు.... వరండాలో ఎవరూలేరు. బాగా పొద్దెక్కినట్టుంది.

అతడు హడావిడిగా పెరటి గుమ్మంలోకి వెళ్ళి కిటికీలో ఉన్న పళ్ళ పొడి పొట్లం చేతిలో విదిలించుకుంటూ "పరీక్షవేళ మించిపోయినట్టున్నది. దరిద్రదేవత ముసించినట్టు యివాళ యిలా మొద్దు నిద్ర పట్టిందేమిటి? పైగా లెక్కల పరీక్ష .... అరగంట దాటితే పరీక్ష హాల్లోకి రానివ్వరు కూడాను...." అనుకుంటూ రెండు నిముషాల్లోనే త్వరత్వరగా దంతధావనం ముగించి, నీళ్ళు పుక్కిలించి ఉమ్మివేసి, పై పంచెతో ముఖం తుడుచుకుంటూ వంట యింట్లోకి వచ్చాడు.

అతని అక్కగారు వంట గదిలో కుంపటి ముందు కూర్చున్నదల్లా తల పైకెత్తి "ఏమిరా? యిప్పుడేనా లేవటం?" అన్నది. శ్రీహరిరావు గాభరాగా "అప్పుడే మొహం కడుక్కోడంకూడా అయిందిలే. టైమెంత అయింది?" అన్నాడు. ఆమె "ఏమో! మీ బావగారు వాచీ చేతికి పెట్టుకుని పొద్దున్నే ఎటో వెళ్ళిపోయారు.... అయినా ఏడున్నర అయిందనుకుంటాను.... ఇవాళ పాల మనిషికూడా రాలేదు. వేళకు కాఫీ లేకపోయేసరికి ఆయనకు బాగా కోపం వచ్చింది. ఉన్న పళంగా లేచి చక్కా వెళ్ళిపోయారు...." అంటున్నది....

శ్రీహరిరావు గబగబా ముందు గదిలోకి పరుగెత్తిపోయాడు. ఒంకెకు తగిలించిఉన్న చొక్కా తొడుక్కున్నాడు. ఆ తొందరలో అసలే

చిరుగుపట్టిఉన్న ఆ పాత ఖద్దరు చొక్కా మరి కాస్త చిరిగింది. దానిమీద తనకు మామూలుగా అలవాటైన గచ్చకాయ రంగు కోటు తొడుక్కున్నాడు. బల్లమీద ఉన్న కలం జేబులో పెట్టుకున్నాడు. వెనక్కు తిరిగి మధ్య గుమ్మానికి పైగా గోడమీద వ్రేలాడుతున్న వెంకటేశ్వర స్వామి పటానికి నమస్కారం చేశాడు. దాదాపు పరుగెత్తుతూనే వీధిలోకి వెళ్ళి తర్వాత పెద్ద పెద్ద అంగలతో 'బస్ స్టాప్' చేరుకుని ఆదుర్దాగా బస్సు కోసం ఎదురు చూస్తూ నుంచున్నాడు.

ఈ లోపల దాదాపు అరడజను మందిని, చేతులకు గడియారాలున్న వాళ్ళను ఆదుర్దాగా టైమ్ అడిగి తెలుసుకున్నాడు. ఆ అరడజను వాచీల లోనూ టైము ఒక మోస్తరుగా లేదు. ఏడు గంటల ఇరవై నిముషాల నుంచి, ఏడూ నలభై 'అయిదు వరకూ రకరకాలుగా సమాధానాలు వచ్చాయి. అతడా ఆదుర్దాలో చేతికి వెండి కడియం పెటుకున్న ఒక మనిషినికూడా అలాగే అడగ్గా ఆ మనిషి నివ్వెరపోయి చూశాడు.

అసలే పరీక్షవేళ దాటిపోతున్నదని అతడు ఆదుర్దా పడుతూవుంటే బస్సు ఎంతకూ రాకపోవటం అతనికి మరింత బాధ కలిగించింది. ముఖాన చెమట బిందువులు పొటమరిస్తూ ఉండగా ఆ ఉదయకాలపు ఉబ్బ ఎండలో కళ్ళు చికిలించి రోడ్డు చివరి వరకూ నిర్నిమేషంగా చూస్తూ నిలుచుండి పోయాడు.

అతని మనస్సులో యిప్పుడు పరీక్షను గురించిన దిగులు తప్ప మరేమీ లేదు. అతడు ముప్ఫయి ఆరేళ్ళవాడు. ఆ యీడులో మెట్రిక్ పరీక్ష వ్రాయవలసి రావటం అతని కేమంత ఆనందదాయకమైన విషయం కాదు. అతనికి నెలకు డెబ్భయి రూపాయల జీతం వచ్చే ఉద్యోగం ఉంది. అతడు ప్రస్తుతం కాపురం ఉంటున్నది పిడుగురాళ్ళలో. అతని ఆఫీసు ఊరి బయట దూరంగా ఉంటుంది. అతని ఆఫీసులో సిరామరకలున్న టేబిలొకటి ఉంది. ఆ టేబిలుమీద అటూ యిటూ, యింకా క్రిందనూ

మట్టిరంగు గవర్నమెంటు కాయితాలు కట్టలు కట్టలుగా ఉంటాయి. ఎవ రెవరో కంట్రాక్టర్లు తమ తమ పనులకోసం ఆఫీసు చుట్టూ, ప్రత్యేకం ఆ సీటులో ఉన్న శ్రీహరిరావు చుట్టూ తిరుగుతూ ఉంటారు. తమ పనులు త్వరగా చేసిపెట్టినా, ఆఫీసరు దగ్గరికి తమ కాయితాలు త్వరగా వెళ్ళేట్టు చూసినా వారు ఆ సీటులో ఉండే ఉద్యోగికి ఎంతో కొంత మామూలు ముట్టజెప్పటం తమ విధి అని అనుకుంటూ ఉంటారు. కాని, శ్రీహరిరావు వరుస క్రమంలో తన పనులు చెయ్యటం తప్ప ఇటువంటి ప్రలోభాలకు లొంగకపోవటం వారికి అట్టే నచ్చదు. పైగా ఆ తరహా మనుషులు అతని పరోక్షంలో మామూళ్ళు లంచాలూ తీసుకోని కారణంగా "ఆఁ! వొట్టి పిచ్చివాడు...." అనుకోవడంకూడా అతనికి తెలుసు. కాని అతని ఆఫీసరు మంచివాడనే చెప్పుకోవాలి. ఆయనకు శ్రీహరిరావును చూస్తే పైకారణం వల్లనే కొంచెం సానుభూతి. హుషారుగా ఉన్నప్పుడల్లా "ఏమయ్యా శ్రీహరీ! నలుగురు పిల్లల తండ్రివి కదా! ముసలి తల్లి ఉంది కదా? ఈ మూడు పాతికల జీతంలో పదిహేను రూపాయలు ఆ అద్దె కొంపకే చెల్లి పోతాయి కదా? మిగిలిన దాన్తో ఎలా సర్దుకుపోగలుగుతున్నావయ్యా" అని అంటూవుండేవాడు. శ్రీహరిరావు అప్పుడప్పుడు తన యిబ్బందులన్నీ చెప్పుకుని బాధపడిపోయేవాడు. అదీ చాలా అరుదుగానే.... ఎక్కువ సందర్భాలలో అటువంటి మాటలు వినగానే నవ్వి వూరుకునేవాడు. ఆఫీసర్ రెండు మూడుసార్లు "భలేవాడివే! అలా నవ్వుతా వేమిటి పైగా? నువ్వు చిన్నప్పుడు ఫోర్తుఫారం దాకా చదివా నన్నావుగదా! నా మాటవిని ప్రైవేటుగా మెట్రిక్ పరీక్షకు కట్టి చదువు. అది కాస్తా అయిందనిపించా వంటే నాకు చేతనైన సహాయం చెయ్యగలను" అన్నాడు. అది ఏమిటో శ్రీహరిరావుకు తెలుసు. ఆయన తనకు ప్రమోషన్ యిప్పించగలడు. దానిమూలంగా తనకు మరొక పాతికా, ముప్ఫయి రూపాయిల మేరకు ఆదాయం పెరుగుతుంది .... అతనిలో ఆశ పొటమరించింది. 'అవును,

తా నెందుకు పరీక్షకు కట్టి చదవకూడదు?' అనిపించింది. అనిపించిందే తడవుగా తన ఉంగరం అమ్మి డబ్బు సమకూర్చుకొని ఫీజు కట్టేసి ఆ శుభవార్త ఆఫీసరుకు తెలియజేశాడు. ఆయన పెద్ద కొడుకు దగ్గర పుస్తకాలు అప్పుడప్పుడు తీసుకొని కొన్నాళ్ళపాటు చదివాడు.... ఇంగ్లీషు, తెలుగులలో అతని కాట్టే బాధలేదు. చిన్నది, తక్కువదీ అయినప్పటికీ ఆ ఉద్యోగంలో అతడు పన్నెండేళ్లు పనిచేసి రకరకాల కాగితాలలో వ్యవహరించి ఉన్నందువల్ల యింగ్లీషును గురించి అతను ఎక్కువ బాధపడ లేదు. ఇంగ్లీషు పరీక్ష రోజున స్వంతంగా, చక్కని వాక్యాలతో జవాబులు వ్రాయగలిగాడు.... పోతే తెలుగు అతని కెన్నడూ సమస్య కాలేదు. అతడు చిన్నతనం నుంచీ కొద్దిగానో గొప్పగానో కావ్యపఠనం చేసినవాడు. భారత భాగవతాలు, తెలుగులో పంచ కావ్యాలు, స్థాలీపులాకంగా ఒక్కసారి తిరగవేశాడు కూడా. పైగా అభ్యాస వశాన పద్యరచన కూడా అలవడింది. అందువల్ల తెలుగు పరీక్షను అతడు సునాయాసంగా ఘనంగా పూర్తిచేశాడు.... ఇక తరువాతది లెక్కలు. ఇవాళ లెక్కల పరీక్ష అనే విషయం గుర్తుచేసుకుంటేనే ఆతనికి అధైర్యం పుట్టుకొని వస్తున్నది. మొదటి నుంచి అతనికీ, లెక్కలకూ ఎన్నడూ సరిపడలేదు. అతని ముప్ఫయి ఆరేళ్ళ జీవితంలోనూ అతడు దేనికీ లెక్కలను గురించినంతగా భయపడలేదు. కొందరు లెక్కలలో నూటికి నూరు మార్కులు సంపాయించటం అతనికి చాలా చిత్రంగా కనిపించేది. లెక్కలను మించిన కొరకరానికొయ్యశాస్త్రం మరొకటి యీ ప్రపంచంలో లేదని అతని దృఢాభిప్రాయం. కూరల మనిషితో బేరసారాల దగ్గర నుంచి అప్పులిచ్చినవారు, పుచ్చుకొన్నవారూ వడ్డీలను గురించి వేసే బండ అంకెలనుంచి. బి.ఎస్.సి చదువుతూన్న తమ యిల్లు గలవారి అబ్బాయి రోజూ చేసే విచిత్రమైన ఆల్జీబ్రా, జామెట్రీ, ట్రిగ్నామెట్రీ వంటివాటి దాకా ఏ అంశమూ అతనికి అర్థంకాదు, ఏక్కడో పేచీ.... ఈ లెక్కలు నాగరక మానవుని అనవస

రంగా శ్రమ పెడుతున్న పెనుభూతమనీ లెక్క లనబడే సాలెగూడులో ఈగలా మానవుడు చిక్కుకు పోయినాడనీ అతని భావం. తెల్లవారి లేచింది మొదలూ పాల మనిషి దగ్గిర నుంచి ప్రతివారితోనూ లెక్కలలో పేచీయే.... నిత్యమూ అవసరమైన అటువంటి వాటితోనే బాధపడుతూ వుంటే ఏమీ పనిలేనివా రెవరో తీరి కూర్చుని తిన్నది అరక్క ఆల్జీబ్రాలు, జామెట్రీలు కనిపెట్టి మన ప్రాణాలు తీశారు. 'ఏ' 'బి' లు కలిసి 'సి' అయితే మనకు ఏం ఒరిగి పడుతుందో, కాకపోతే మన ఒళ్ళో పడబోయేది ఏది ఆగిపోతుందో ఆతనికి అర్థంకాదు. ఈ యీడులో ఈ పరీక్షకు వచ్చినందుకు, ఎక్కువమంది పసిపిల్లల మధ్య కూర్చుని పేపరు వ్రాయ వలసి వచ్చినందుకూ అతడెక్కువ బాధపడలేదు....లెక్కలతోనే బాధ అంతా. అందులో అతనికి ఆద్యంతాలు ఏమీ తెలియవు. ఆల్జీబ్రా, జామెట్రీలు సరేసరి. అంతా 'అయోమయం. ఇంక మిగిలింది సామాన్య గణితం. అందులోనూ మడత పేచీ లెక్కలు చాలా ఉన్నాయి. వాటి జోలికే తను పోలేదు. ఇంక మిగిలినవి కొన్ని వడ్డీ లెక్కల వంటివి. అతనికి అర్థమైనట్టే ఉంటాయి. కాని సాధించబోతే కుదరవు. ఎన్నడూ ఏ లెక్కా సజావుగా శ్రమ పెట్టకుండా అతనికి లొంగిన పాపాన పోలేదు. 'అసలు లెక్కలు తీసుకోవటం పెద్ద పొరపాటైపోయింది.' అనుకున్నా డతడు కొన్ని నెలలు ప్రయత్నించి. తోటివారు కొంతమంది కూడా "సివిక్సో. హిస్టరీయో అయితే మన దినపత్రిక విజ్ఞానం అంతా ఒలక పోసి పేపర్లు నింపినా మార్కులు పడిపోతాయి. ఈ లెక్కలు తీసుకొన్నా వెందుకోయ్!" అన్నారు అయినా అప్పుడిక చేసేదేమిలేక మొండిగా, 'సరే ఏది ఏమయినప్పటికీ యిప్పుడిక తప్పదు.' అనుకొని తయారయి వచ్చాడు. ఆఫీసరు దయతో వారం రోజులు సెలవు మంజూరు చెయ్యాడమూ, అతడు మరొక ఊరికి వచ్చి అక్కడ అక్కగారింట్లో మకాంచేసి మొదటి రెండురోజులూ పరీక్ష వ్రాయడమూ జరిగిపోయాయి. పరీక్ష

హాల్లో అతడి ముందు బెంచీలో కూర్చుని పద్నాలుగేళ్ళ కుర్రవా డొకడు అద్భుతంగా అన్ని పేపర్లూ వ్రాయడం అతడు గమనించాడు. అతని పేరు రవి. ఎర్రగా బక్క–పలచగా ఉంటాడు. తెలివితేటలు జాలువారే ముఖం, ఉంగరాల జుట్టూ, పచ్చని శరీర ఛాయా, ముత్యాల వరుసవంటి దస్తూరీ శ్రీహరిరావును ఆకర్షించిన అంశాలు. అతడు ఆ క్రిందటి రోజున రవిని పరిచయం చేసుకొని ప్రాధేయపడుతూ, "నాకు లెక్కలు చాలా 'దౌటు'గా ఉందండీ. ఇవాళ రాత్రి ముఖ్యమైన లెక్కలు కొన్ని చెప్ప గలరా?" అని అడిగాడు. అంత పెద్దమనిషి అలా అడిగినందుకూ, పైగా తనను 'అండీ' అని మన్నిస్తున్నందుకూ అతడు నివ్వెరపోయి, తర్వాత సిగ్గుతో "అలాగేనండీ. తప్పకుండా...." అన్నాడు. అన్న ప్రకారం క్రితం రాత్రి తమ ఇంటినుంచి రెండు ఫర్లాంగుల దూరమూవచ్చి శ్రీహరిరావుకు రాత్రి చాలా ప్రొద్దుపోయేవరకూ — దాదాపు ఒంటి గంట దాటే వరకూ రకరకాల లెక్కలు విపులంగా చేసి చూపించాడు. అతని దగ్గర వింటు న్నంతసేపూ శ్రీహరిరావుకు ఏమిటో అర్థమైనట్టే ఉంది. లెక్క లనబడే ఆ విచిత్రం చుట్టూఉన్న మాయతెర సూర్యకిరణ స్పర్శతో కరిగి పోయే మంచులా విడిపోతున్నట్టే అనిపించింది. పైగా క్రిందటి రాత్రి ఆ కుర్రవాడు తన యింటికి వెళ్ళిపోతూ శ్రీహరిరావుతో, "అంత భయం అక్కరలేదు మాష్టారూ. ఈ సారి పేపరు తేలికగానే ఉంటుందని నా అభి ప్రాయం. నే నిప్పుడు చెప్పిన నమూనా లెక్కలు పరీక్ష పేపర్లో 'దిగటం' ఖాయం." అంటూ గొంతు తగ్గించి, రహస్యం చెప్తున్నట్టు "అలానూ కాకపోతే ఆఖరి అరగంటలో నేను కొంచెం పక్కకు జరిగి చూపిస్తాను. రెండు థీరమ్సూ, రెండు రైడర్సూ, ఒకటో రెండో ఆల్జీబ్రా లెక్కలూ కాపీ చేసెయ్యండి, పాసు మార్కులు పడిపోతాయి" అన్నాడు కూడా.

శ్రీహరిరావు అప్పుడయితే నవ్వి వచ్చేశాడే కాని, మరునాడు ఉదయం చిటపట లాడుతున్న ఎండలోబస్సుకోసంఎదురుచూస్తూ నుంచుని ఉండగా ఒక విధమయిన భయమే కలిగింది. అసలే లెక్కలు. తన పాలిటి పెనుభూతం. పైగా కిందటి రాత్రి బాగా ఆలస్యంగా పడుకున్నందు వల్ల ఇంత పొద్దెక్కే వరకు మెలకువ రానేలేదు. మొదటి అరగంట దాటితే పరీక్షకు రానివ్వరుకూడా .... ఈబస్సు ఎంతకూ రావటంలేదు....

అతడు అలా నిలబడి రోడ్డు చివరి వరకూ చూస్తూనే గడియారా లున్న పెద్ద మనుషులను గమనించి దాదాపు అందరినీ "టైమెంత అయిం దండీ?" అని అడుగుతూనే ఉన్నాడు. కొంతమంది వినిపించుకోనట్టు ఏఅర్జంటు పనుల మీదనో హడావిడిగా వెళ్ళిపోతున్నారు. కొంతమంది సమాధానం చెప్తున్నారు. ఒకాయన శ్రీహరిరావుకు టైమ్ చెప్పి మరేమీ పనిలేదు కాబోలు, కూనిరాగం తీస్తూ అక్కడే నుంచుని వున్నాడు.

శ్రీహరిరావు బస్సుకోసం అలా నిలబడి దాదాపు ఇరవై నిమి షాలవుతున్నది. ఆతడు ప్రొద్దునలేచి ముఖం కడుక్కోవటం తప్పించి లోపలికి ఇంతవరకూ ఏమీ తీసుకోలేదు. నిన్నా మొన్నా అతని అక్క గారు ప్రొద్దునే కాఫీపెట్టి యిచ్చిపంపించింది "ఇవాళపాలమనిషిరాలే"దని కదూ ఆమె చెప్పింది? అవును. నిన్న పొద్దున జరిగిన పోట్లాట తరువాత పాల మనిషి జన్మలో ఇంక ఎన్నడూ పాలు తీసుకురాదు. అయినా బావగారి కిదేం పాడుబుద్ధి ! అదేదో కంపెనీలో ఉద్యోగం చేస్తూ నెలకు నూటపాతిక రూపాయిలు సంపాదిస్తున్న పెద్దమనిషి, పాలబాకీ మూడు నెలలుగా నిలవ ఉంచేయటం తగునా ? వారు మాత్రం మనవంటి మను షులు కాదూ ? మనకు రెండు నెలలపాటు జీతాలు ఆపుచేస్తే ఎలా వుంటుంది? మన మివ్వవలసిన వాళ్ళ కివ్వకపోయినా అంతే ... నిన్న పాల మనిషి పోట్లాడి వెళ్ళిపోయింది. మళ్ళీడబ్బుకోసం ప్రతిరోజూవచ్చి పోట్లాట సాగిస్తుంది....నలుగురిలోనూ నగుబాటు వ్యవహారం. ఈలోపల

రోజూ యింట్లోకి పాలుండవు .... కాఫీ వుండదు .... తాను మొగవాడు కాబట్టి జేబులో చిల్లర డబ్బులు వేసుకొని బజారుకు వెళ్ళి ఏహోటల్లోనో కాసిని కాఫీ తాగివస్తాడు. ఇంట్లో ఆమె గతి యేమిటి? పైగా ఇంట్లో యితర సరుకులు కూడా నిండుకున్నట్టున్నాయి. నిన్న ఆమె ఏదోపట్టిక వ్రాసి యిచ్చింది కాబోలు .... 'నెల మధ్యలో సరుకు లెలా వస్తాయి.' అని విసుక్కుంటున్నట్టున్నాడు బావగారు. ఆమె ఎంతో బాధపడుతున్నట్టు కనిపించింది. ఇన్నిటికీ తోడు బావగారికి సెంటర్లో రూములో పేకాట.

శ్రీహరిరావు అడుగగా అటువైపు నడిచి పోతున్న సిల్కులాల్చీ పెద్దమనిషి ఎవరో "అయిదు విముషాలు తక్కువ ఎనిమిది" అని చెప్పి పోయాడు. శ్రీహరిరావు మొహాన పట్టిన చెమటను తుడుచుకుని 'ఇవ్వాళ అంతా పరీక్షగానే ఉందే. లేకపోతే బస్సు ఇంతవరకూ రాకపోవటం ఏమిటి?' అనుకున్నాడు.

దూరాన మిలమిలలాడే ఎండలో తళతళలాడుతూ రెండోనెంబరు బస్సు కనిపించేసరికి అతడి ప్రాణాలు కుదుట బడ్డాయి. జేబులో భద్రంగా దాచిన చిల్లర డబ్బులు చేతిలోకి తీసుకుని పదిహేను పైసలు ఏరుకుని మిగిలినవి మళ్ళీ జేబులో పడేసు కున్నాడు. బస్సు ఆగగానే ఒక్క ఉదుటున, దిగేవారిని దిగనివ్వకుండానే ఎక్కి లోపలికి వెళ్ళి కూర్చున్నాడు. పక్కనున్న పెద్దమనిషిని "టైమ్ 'కరెక్టుగా' ఎంతయింది?" అని ఒత్తి అడిగాడు. ఆమనిషి అంత గట్టిగానూ ఒత్తుతూ "కరెక్టుగా ఎనిమిదీ అయిదు నిముషాలు" అన్నాడు. తర్వాత రెండు నిముషాలు రెండు యుగాల వలె గడిచాయి.

వచ్చి నిలబడిన బస్సుఎంతకూ కదలదు. డ్రయివరు కాఫీకికాబోలు దిగిపోయాడు. కండక్టరు పేవ్‌మెంటు మీద నిలబడి ఎవరితోనో రాజకీయాలు చర్చిస్తున్నాడు. ఎక్కడో జరుగుతున్న ఉప ఎన్నిక రెండు ప్రముఖ పార్టీలకు ఎలా ప్రతిష్ఠను గురించిన సమస్య అయిందో, అక్కడి

అధికార పార్టీ అభ్యర్థి ప్రతిపక్షం అభ్యర్థి చేతులలో చిత్తుగా వోడిపోవడం ఎంత ఖాయమో చెబుతున్నా డతడు. ఆ పక్క నున్న వ్యక్తి మాత్రం తక్కువ తిన్నాడా? ప్రతిపక్ష అభ్యర్థి యింతకు ముందు జనరల్ ఎన్నికలలో ఫలానా చోట రెండు లక్షల వోట్ల తేడాతో ఎంత ఘనంగా ఓడిపోయాడో ఆయన తెలియజేశాడు. కండక్టరు "అయితేనేం? అప్పటి పరిస్థితులు వేరు. ఇప్పటి పరిస్థితులు వేరు. ఇప్పుడు ప్రతి పక్షం బల పడింది. అధికార పక్షంవారు ప్రజలమీద ఎన్నో పన్నులు వేస్తున్నారు. ఈ పన్నుల భారంవల్ల ప్రజలలో అసంతృప్తి బయలుదేరింది. ఆ ప్రతి పక్షంవారు 'మేము పదవికి వస్తే పన్నులు లేకుండానే రాజ్యం చేస్తామని మాట యిచ్చారు" అన్నాడు. "అవన్నీ ఎన్నికల వాగ్దానాలండీ.... రేపీ పాటికి వారూ ప్రజలూ కూడా మరిచిపోతారు. వీళ్ళు గెలిచినా మన పని ఇంతే...." అంటున్నాడు అవతలి వ్యక్తి.

శ్రీహరిరావు ఇదంతా వింటూ ముళ్ళమీద కూర్చున్నట్టు కూర్చున్నాడు. అతని ప్రక్కనున్న పెద్దమనిషి చేతి గడియారంలో పెద్ద ముల్లు తనకొంప ఏదో మునిగిపోయినట్టుగా గబగబా తిరుగుతున్నది. బస్సేమో కదలకుండా నిశ్చలంగా ఏదీ పట్టని ఒక యోగిలా నుంచుని ఉంది. ఈ కండక్టరు పేవ్‌మెంట్ రాజకీయాలు యిప్పట్లో తేలేట్టు లేవు. డ్రయివరు కాఫీ తాగటం యిప్పట్లో అయ్యేట్లు లేదు.

శ్రీహరిరావు మనసంతా చికాకుగా ఉంది. ఇవాళ లెక్కలు పరీక్ష అని అతడు మొదటి నుంచీ భయపడుతూనే వచ్చాడు. దీనికి తోడు ఈ ఆలస్యం కూడా జరగటం మరీ దారుణంగా వుంది. ఆ లెక్కల పేపరు ఎలా ఉంటుందో! ఆల్జీబ్రా, జామెట్రీ అంతా తనకు అగమ్యగోచరం, దాని సంగతి ఆలోచించనే అక్కర్లేదు. ఇక పోతే కాలము— పని, కాలము— దూరము. పెట్టుబడులు, నిష్పత్తులు, బారువడ్డీ, చక్రవడ్డీ లెక్కలు.... యీవడ్డీ లెక్కలు చదువుతూ ఉంటే బాగానే వుంటాయి....

అర్ధమవుతున్నట్టే ఉంటాయి. చెయ్యబోయేసరికి ఎలా మొదలు పెట్టాలో తెలియదు. ఈ వడ్డీ లెక్కలు కనిపెట్టినవా డెవడో? .... బహుశా అప్పులిచ్చేవాడయి ఉంటాడు .... మరొకళ్ళకు వడ్డీతో ఏం పని? వడ్డీలకు అప్పులిచ్చి ఎందరో లక్షలు సంపాయించి మేడలూ, మిద్దెలూ కట్టారని తాను విన్నాడు. అవును. అదీ ఒక పెద్ద వ్యాపారమే.... తన ఊరిలో తాను ఉంటున్న యింటికి ఎడమ వైపు మూడో యింట్లో ఉండే షావుకారుకు యిదే వ్యాపారం. ఆ ఎదురింటి ఆయనకు వడ్డీకి అప్పులు తీసుకోవడమే పని.... ఆ షావుకారు అంతంత మొత్తాలకు అంతంత వడ్డీలు ఎంత సునాయాసంగా లెక్క గట్టగలడో .... తలుచుకుంటే ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది.... అది సరేనయ్యా! ఈ బస్సు ఎంత కాలానికి బయలుదేరును?

ఇక పోతే మిగిలిన కాలము — దూరము. కాలము — పని. నిష్పత్తులు మొదలైనవి తన కాట్టే పరిచితమైన లెక్కలు కావు. వాటిలో ఏమి ఉేమిటో మెలికలూ, మడత పేచీలూ ఉంటాయి. అవే తన కొంప తీసేవి.... అవే తన కర్థం కానివి....

డ్రయివరు కడుపు చల్లగా నూరేళ్ళపాటు వర్థిల్ల గలదు .... కిళ్ళీ నములుతూ వచ్చి తన సీటులో కూర్చుని బస్సును స్టార్టు చేశాడు. కండక్టరు తన పేవ్‌మెంట్ రాజకీయ మిత్రుణ్ణి వదలలేక వదిలివచ్చి బస్సు ఎక్కి "టికెట్, టికెట్" అని అరుస్తున్నాడు.

మరొక నిముషంలో "రైట్" అని వెనకనుంచి వినిపించడంతోనే డ్రయివరు అప్పుడే కాఫీ త్రాగి కిళ్ళీ వేసుకువచ్చిన హుషారులో రిక్షాలూ, బళ్ళూ, మనుషులూ. ముసలమ్మలూ, ముక్కుపచ్చలారని పిల్లలూ, సైకిళ్లూ అన్నింటినీ అవలీలగా, హేలగా తప్పుకుంటూ ప్రయాణం సాగించాడు.

శ్రీహరిరావు మళ్ళీ టైమ్ అడిగి తెలుసుకుని ఆదుర్దాగా కూర్చున్నాడు.

తర్వాత బస్సు కాలేజీ భవనం సమీపించి ఆగగానే అందులోనుంచి ఒక్కదూకు దూకి కట్టుకున్న పంచె కాళ్ళకడ్డంవచ్చి పడబోయి నిల ద్రొక్కుకుని, ఉరుకులు, పరుగులుగా కాలేజీ వరండాలో పరుగెత్తి రూమ్ నెంబరు పందొమ్మిది ముందు ఆయాసంతో వగరుస్తూ నిలబడ్డాడు. పరుగెత్తిన కుదుపువల్ల జేబులోని పెన్ను సిరా కక్కి కోటు అంతా ఖరాబు చేసింది.

ఆ రూములో వాచర్లు యిద్దరున్నారు అందులో ఒకాయన మరీ కుర్రవాడుగా కనిపిస్తాడు. ఎర్రగా, పొట్టిగా టొమాటో పండులా ఉంటాడు. కేవలం పాతిక యేళ్ళు కూడా ఉండవనిపిస్తుందతన్ని చూస్తే, ఎప్పుడూ నవ్వుతూ కలకలలాడుతూ ఉంటాడు. ఖరీదైన సూటుతో నిగనిగలాడేట్టు పాలిష్ చెయ్యబడిన నల్లని బూట్లతో చాలా మర్యాదస్తుడి వలె ఉంటాడు. అంత చిన్న వయసులో ఎప్పుడు ఎం. ఏ. పాసై, ఎప్పుడు ఉద్యోగంలో చేరాడో తెలుచుకుంటేనే శ్రీహరిరావుకు ఆశ్చర్యంగా ఉంటుంది. రెండవ ఆయన మధ్య వయస్కుడు. గంభీరమైన మనిషి. కదలనైనా కదలకుండానే చూపులతో ఎదుటివారిని శాసించేటంతటి ఠీవి, దర్పమూ ఉన్నాయి ఆయనలో....

మొదటి వాచరు ఆలస్యంగా వచ్చిన శ్రీహరిరావును చూసి తల వూపి "లోపలికి రమ్మని" సైగచేసి గడియారం చూసుకుని ఒక పరీక్ష పేపరూ, ఆన్సర్ బుక్కూ యిచ్చి వెనక్కు తిరుగుతూ ఉండగా 'గణగణ' మని మొదటి అరగంట అయినటు తెలుపుతూ 'ఎలక్ట్రిక్ బెల్' మ్రోగింది.

శ్రీహరిరావు అసలే మాసివున్న చేతిరుమాలుతో మొహానికి పట్టిన చెమటను తుడుచుకుని, తర్వాత లెక్కల పేపరును కొద్దిగా ఒణుకు

తున్న వ్రేళ్ళతో పట్టుకుని, గుండెలు దడదడలాడుతూ ఉండగా పైనుంచి క్రింవిదాకా చూశాడు.

◆ ◆ ◆

ఆ హాల్లో సరిగ్గా యిరవై అయిదు మంది అభ్యర్థులు రకరకాల వయసులవారూ, రకరకాల శరీరచ్ఛాయలవారూ, సన్నటివారూ లావుపాటివారూ, పొట్టివారూ, పొడుగువారూ నిశ్శబ్దంగా పరీక్ష వ్రాస్తున్నారు. అందులో నలుగురు ఆడపిల్లలు. రెండో బల్లమీద కుడి చివర కూర్చుని ఉన్నదొక అమ్మాయి. శ్రీహరిరావు రెండు రోజులనుండి చూస్తూనే ఉన్నాడు. ఆ అమ్మాయి అందరి వెనకా తలవంచుకుని నేలను చూస్తూ నడుస్తూ వచ్చి బల్లమీద తన స్థానంలో కూర్చుంటుంది. తల వంచుకుని పేపర్లు అందుకుంటుంది. తల వంచుకునే మూడు గంటల సేపు ఏదో గిలుకుతూ కూర్చుంటుంది. ఒక్కసారికూడా తలఎత్తి చూచిన పాపాన పోలేదు. మరొక అమ్మాయి చివరి బెంచీలో గోడ పక్కన కూర్చుని ఉంది. ఆ పిల్ల ఎందుకో అంతసేపు ఉండి ఉండి జేబు రుమాలుతో మొహం తుడుచుకుంటూనే ఉంటుంది. అటువంటప్పుడు అసలే ఎర్రనైన ఆమె ముఖం మరీ ఎర్రబడి చిత్రంగా ఉంటుంది. మిగిలిన ఇద్దరూ వెనుకవైపు ఒకే బల్లమీద కూర్చుని ఎక్కువకాలం ఒకరికి తెలియకుండా మరొకరు పరస్పరం దొంగతనంగా పరిశీలన చేసుకుంటూ ఉంటారు, వారిలో ఒకమ్మాయి బాగా ధనవంతుల పిల్ల కాబోలు, రోజుకొకరకం ఉల్లిపొరవంటి ఖరీదైన చీరలు జాకెట్లతో, మెడలో ధగధగలాడే నెక్లెస్‌తో ఒక చేతికి ఖరీదైన వాచీ, మరొకచేతికి బంగారపు గాజులతో పరీక్షకు వస్తూఉంటుంది. ఆ పక్కనున్న అమ్మాయి చాలా అందమైనది. వయసులో పక్కనున్న ఆమెకంటే చిన్నది. పదహారు వన్నెల పసిడి ఛాయలో ఆమె శరీరం మిలమిల లాడుతూ ఉంటుంది. నున్నగా చిన్న చిన్న అద్దాలవలె కాంతులీనుతున్న ఆమె చెంపలకు చేరదేసి చక్రాలవంటి

కట్టున్నాయి. పిరుదులను దాటి అందంగా కదిలే ఆమె జడ పెద్ద నల్ల త్రాచును పోలివుంది. అయితే ఆమె ఒంటిమీద చెప్పుకోదగిన ఆభరణా లేమీ లేవు. ధరించిన దుస్తులుకూడా సామాన్యం గానే వున్నాయి.

ఆ హాల్లో మిగిలిన వారందరూ రక రకాల వారున్నారు. మొదటి వరుసలో రెండో బెంచీలో కుడివైపు కూర్చుని ఉన్న పద్దెనిమిదేళ్ళ ఎర్రనికుర్రవాడు, రెండో వరుసలో మూడవ బెంచీలో ఎడమవైపు కూర్చున్న నలభయ్యేళ్ళ కళ్ళజోడు పెద్దమనిషికి అల్లుడవుతాడు. పెళ్ళి కొద్దినెలల క్రితమే జరిగిందట. మామా అల్లుళ్ళిద్దరూ మెట్రిక్‌కు కట్టి ఒక్కసారే పరీక్ష వ్రాస్తున్నారు. శ్రీహరిరావు నిన్నటి రోజున తెలుగు పరీక్ష వ్రాసిన తరువాత, తనలో "యింతఘనమైన మామగారు పరీక్ష తప్పి, పసివాడైన ఆ అల్లుడు పాసయితే వాళ్ళయింట్లో ఆనాడెలా ఉంటుందో? బహుశా 'పుత్రోత్సాహము' అన్నట్టు మామగారు సంతో షిస్తారేమో" అనుకున్నాడు. అటువంటి పర్యవసానం తల్చుకొంటేనే అతనికి చిత్రంగా తోచింది.

ఇక తను కూర్చుని వున్న బెంచీలో తనప్రక్కనే కూర్చుని ఉన్న పదిహేడేండ్ల అబ్బాయి ఎవరో జమీందారుల బిడ్డడేమో? ప్రతిరోజూ పరీక్ష వేళకు తళతళలాడే కారులో....శ్రీహరిరావు "అందులో ఒక్క సారి ఎక్కితే ఎంత బావుంటుందో" అనుకున్నాడుకూడా .... ఎక్కించి తీసుకువచ్చి రూము ముందు దింపుతారు. అందులోనుంచి డ్రైవరుదిగి సవినయంగా తలుపుతీసి నిలబడి వుండగా, అతగాడు అందమైన పెరిలిన్ షర్ట్‌తో, నల్లని ట్వీడ్‌ప్యాంటుతో, మెడలో ఒంటిపేట బంగారు గొలుసుతో మెత్తని ఎంబాసిడర్ బూట్లతో. చుట్టూ కమ్మగా వ్యాపించే సువాసనతో కారు దిగి. 'ఎక్కడ అలుపు వస్తుందో' అన్నటు నెమ్మదిగా నడచివచ్చి 'వెధవ కొయ్యబల్లమీద గూర్చుని ఎలా పరీక్ష వ్రాయటం' అన్నట్టు విసుగ్గా ముఖం పెట్టి ఖరీదైన జేబు రుమాలులో బల్ల తుడుచుకొని

కూర్చుంటాడు. తరువాత జేబులోనుంచి ఖరీదైన బంగారు కలం తీసి ఒక గంటసేపు ఎంతో వోపికగా కూర్చుని నెమ్మదిగా ఏదో వ్రాస్తాడు. ఆ తర్వాత యిక అక్కడ కూర్చోలేక పేపరు వాచరుకు యిచ్చేసి, పెన్ను జేబులో పెట్టుకొని, అంతమాత్రానికే నలిగిన మల్లెపూవులా బయటికివెళ్ళి కారులో కూర్చుని యింటికి వెళ్ళిపోతాడు.

మొదటి వరుసలో మరొక కుర్రవాడు ఎక్కడో హోటల్లో సర్వరుగా పనిచేస్తున్నాడట. అక్కడికి తరచూ కాఫీకోసం వచ్చే ఒక స్కూలు మేష్టరుతో పరిచయం చేసుకొని వినయపూర్వకంగా ప్రవర్తించి, ఆయన సహృదయంతో తోడుపడగా కృషిచేసి చదివి మెట్రిక్ పరీక్ష వ్రాస్తున్నాడు. ఇది పాసయిన తర్వాత అలాగే యితర పరీక్షలకు కూడా ప్రయివేటుగానే వెళ్ళి ఒకనాటికి వజ్రసంకల్పంతో దీక్షాబలంతో ఎం. ఏ. పాసయినా ఎవరూ ఆశ్చర్యపడ నక్కరలేదు. అంతా మనలో, మన సంకల్పబలంలో ఉంది. అటువంటివాడు ఈ పరీక్షలనే కాదు, జీవితపు పరీక్షను కూడా ధైర్యంతో ఎదుర్కొని ఉత్తీర్ణుడు కాగలడు. ఆ లక్షణాలు లేని తనవంటివాడి జీవితం "ఎక్కడున్నావే గొంగళీ" అంటే, "వేసిన చోటే ఉన్నా" నన్నట్టే ఉంటుంది. తనసాధనలూ. విజయాలూ కూడా అల్పంగానే ఉంటాయి. తనబోటివాడికి పెళ్ళాం పిల్లలను పోషించు కోవడమే పెద్ద ఘనకార్యం.

శ్రీహరిరావుకు ముందు రెండు వరుసల తరువాత బల్ల మీద కూర్చుని ఉన్నవాళ్ళిద్దరూ చిత్రమైన ప్రకృతులవారు. ఎడమవైపున కూర్చున్న అబ్బాయి ఎక్కడ ఒక్క క్షణకాలం వృధా పోతుందో అన్నట్లు త్వర త్వరగా వ్రాసేస్తూ ఉంటాడు. కూర్చునే ముందే చేతి గడియారం బల్లమీద తన ముందు పెట్టుకొని ప్రతి క్షణమూ ఎంతో విలువైనదిగా భావించినట్లు పక్కకు తిరిగి కూడా చూడకుండా వ్రాసుకు పోయేవాడు. తీరా మూడు గంటలూ అయిపోయి అందరూ లేచి బయటికి వెళ్ళినప్పటికీ,

వాచర్లు నిర్బంధం చేస్తే తప్ప పేపరు ముగించి ఇచ్చేవాడు కాదు. చివరకు "మూడు గంటలూ అప్పుడే అయిపోయిందా" అన్నట్టు బాధగా కదిలి యివతలికి వచ్చేవాడు. అతనికి ఆరు గంటల వ్యవధి ఇచ్చినా చాలదేమో అనిపించేది. అతని ప్రక్కనున్న కుర్రవాడు అతి సోమరిగా ఉంటాడు. ఎన్నడూ దువ్వైన పేరైనా విననట్లు అతని జుట్టు దురుసుగా నుదుటిమీద పడుతూ ఉంటుంది. ఉండి ఉండి ఆవులిస్తూ ఉంటాడు, పేపరు తీసుకో గానే దాన్ని చేతులలో ఉంచుకొని మొదటి అరగంట అంతా ఊరికే అందులోకి చూస్తూ కూర్చుంటాడు. రెండో అరగంటలో నెమ్మదిగా జేబులో నుంచి కలం పైకి తీస్తాడు. ఆవులిస్తూ పెన్ను మూతను నెమ్మ దిగా వెనకభాగానికి ఉంచి ఒక్క నిమిషం దానికేసి చూస్తాడు. ఆ తర్వాత ఆన్సర్ బుక్కు మీద నెంబరు వెయ్యవలసినచోట తన నెంబరు చెక్కు తాడు. దానిచుట్టూ రకరకాల లతలూ, పువ్వులూ చిత్రిస్తాడు. ఇదంతా అయ్యేసరికి రెండో అరగంట అయిపోతుంది. గణ గణమని ఆ గంట మ్రోగగానే కలం బల్లమీద ఉంచి బాగా అలసిపోయిన వాడివలె వ్రేళ్ళు విరుచుకుని మళ్ళీ ఆవులిస్తాడు. తరువాత అరగంటలో ఒక ప్రశ్న గుర్తు పెట్టి ఆన్సర్ పేపర్లో కొంచెం వ్రాస్తాడు. తర్వాత మరొక ప్రశ్నకు అలాగే జవాబు వ్రాస్తాడు. మధ్య మధ్యలో నిముషమో, అర నిముషమో విశ్రాంతిగా కూర్చుంటాడు. ఆ తర్వాత మూడో అరగంట కాగానే 'అబ్బో! చాలా వ్రాశానే!" అనుకొని గబగబ పెన్ను జేబులో పెట్టు కొని పేపరు వాచరుకు యిచ్చేసి వెళ్ళిపోతాడు. అతని ముందు బల్లమీద కూర్చున్నవాడివి చాలా వాడి చూపులు. దొంగ కోళ్ళు పట్టేవాడిలా అన్ను మానం పక్క చూపులు చూస్తూనే ఉంటాడు. జేబు రుమాలు మడత పెట్టి బల్లమీద ఉంచి, ఉండి ఉండి దాని మడతలు విప్పబోతూ, మళ్ళీ మానేస్తూ ఉంటాడు. వాచర్లు తన వైపు చూచినప్పుడు కాలు దురద పుడితే గోక్కుంటున్నట్టు గంభీరంగా అభినయం చేస్తాడు. అతని వాలకం

ఒక్కొక్క అరగంట అయిపోయే కొద్దీ మరీ చిత్రంగా మారుతూ ఉంటుంది. చివరి అరగంటలో గ్రద్దలాగా దొంగ చూపులు చూస్తూ ముళ్ళమీద కూర్చున్నవాడివలె ఆదుర్దాగా ఉంటాడు. పేపరు ఇవ్వవలసి వచ్చినప్పుడు తెచ్చుకున్న కాపీ కాగితాలు చూచేందుకు కూడా వీల్లేక పోయిందనే విచారం స్పష్టంగా కనిపించేది. ఉసూరుమంటూ దీనంగా పేపరు యిచ్చియివతలికి వచ్చేవాడు.

మరొక పధ్నాలుగేళ్ళ కుర్రవాడు నిన్నటి తెలుగు పరీక్ష రోజున బల్లమీదుగా వంగి ఎదుటివాణ్ని రహస్యంగా ఛందస్సును గురించి అడుగుతూ ఉండగా పట్టుబడి చీవాట్లు తిన్నాడు. వాచరు అతనికి గట్టిగా హెచ్చరిక చేశాడు. "ఈ సారి మళ్ళీ నిన్ను యిలా చేస్తూ ఉండగా చూశానంటే ఊరుకోను జాగ్రత్త!" అని.

శ్రీహరిరావు ముందు బెంచీలో ఎడమపక్క కూర్చున్న ఒక వ్యక్తి తెల్ల కాగితాల పాలిటి రాక్షసుడివలె ఉన్నాడు. అత డయిదు నిముషాల కొకసారి లేచి నిలబడి. "పేపరు సార్!" అంటూ ఉంటాడు. ఒక్కొక్క పేజీకి పదిహేను, ఇరవై పంక్తులకన్నా ఎక్కువ వ్రాయడు. తాటికాయ లంత అక్షరాలు వ్రాస్తాడు. చివరలో పేపరు దారంతో కట్టియిస్తూవుంటే ఆ కాగితాల బొత్తి చూచి మిగిలిన వారిలో కొందరు ఆశ్చర్యంతో గుండెల మీద చేతులు వేసుకోవడం కూడా జరిగింది.

శ్రీహరిరావుకు వెనుకగా కూర్చుని ఉన్న అబ్బాయికి ప్రశ్న పత్రంలో అన్నీ అనుమానాలే. నిముషాని కొకసారి లేచి నుంచుని వాచరును ఏదో ఒకటి అడుగుతూనే ఉంటాడు. అతడు అనుమానాల పుట్ట.

శ్రీహరిరావు ముందు బల్లమీద కూర్చున్నవాడు రవి. అతడు చాలా తెలివైన వాడనటంలో ఏమీ సందేహంలేదు. అతడు క్రితం రాత్రి శ్రీహరిరావుకు రకరకాల లెక్కలు చెప్పటంలోనే ఆ విషయం తేలి

పోయింది. అతడు శ్రద్ధగా నెమ్మదిగా, తొట్రుపడకుండా అన్ని పేపర్లు చక్కగా వ్రాస్తూనే వున్నాడు.

వాచర్లు నిశ్శబ్దంగా కాసేపు అటూ ఇటూ తిరుగుతూ, కాసేపు కూర్చునీ ఉంటారు. గోడనున్న గాజు వెంటిలేటర్లలో నుంచి సూర్య కిరణాలు ఆబల్లల మధ్య ఎక్కడో పడుతూవుంటాయి. ఆ హాలుకు ఒక ప్రక్కన పూల చెట్లేవో ఉన్నాయి. అక్కడికి అప్పుడప్పుడూ ఏదో ఒక రంగు రంగుల పిట్ట ఎగిరి వచ్చి వాగివాగి మళ్ళీ ఎగిరి పోతూ వుంటుంది. హాల్లో పరీక్ష వ్రాస్తున్న వారి పేపర్ల రెపరెపలూ, కలాల బరబరలూ, వాచర్ల మెత్తని బూట్ల చప్పుడూ తప్ప అంతా నీరసంగా ఉంటుంది.

2

రెండవ అరగంట అయినట్టు 'గణగణ' మని బెల్ మ్రోగింది.

శ్రీహరిరావు కలం క్రింది వుంచి జేబు రుమాలుతో మొహం తుడుచుకున్నాడు. అతని మనసంతా చీకాకుగా ఉంది. అతడు హతాశుడై ఉన్నాడు. లెక్కల పేపరు అతని ముందు, బల్లమీద అతన్ని సవాలు చేస్తూ, అవహేళన చేస్తూ రెపరెప లాడుతున్నది. మొదటిసారి ఆ పేపరు చూసినప్పుడే శ్రీహరిరావుకు అనుమానం కలిగింది. అందులో రెండు, మూడు, నాలుగు పేజీలలో ఉన్న ఆల్జీబ్రా. జామెట్రీ. ఏవో ప్రయోగాత్మకమైన లెక్కలూ అతని కసలు తెలియవు. వాటిని గురించి అతడు మొదటినుంచి ఆశలు పెట్టుకోలేదు. ఇక మొదటి పేజీలో ఉన్న సామాన్య గణితం అయినా లొంగక పోతుందా అని ఆశపడ్డాడు. ఆ వడ్డీ లెక్కలూ

కాలము - పని, కాలము - దూరము, లెక్కలూ అతనికి క్రిందటి రాత్రి రవి చెప్పినప్పుడు అర్థమైనట్టే అనిపించింది. ఇప్పుడు పేపర్లో లెక్కలు అదే ధోరణిలో ఉండటం మొదట్లో అతనికి ధైర్యమిచ్చినప్పటికీ, సాధించబోయేసరికి అవి అతనికి తేలికగా లొంగలేదు. ప్రతి లెక్కలోను నూత్నమైన. చిత్రమైన మెలిక ఒకటి ఉండి. శ్రీహరిరావును చికాకు పరచేది. అలా అతడు ప్రయత్నంచేసిన ప్రతిలెక్కా అసంపూర్ణంగా ఆగిపోయింది. ఒకచోట ఆగిపోతే తర్వాత ఎలా చెయ్యాలో తెలిసేది కాదు. అంతటితో ఆ లెక్కకు స్వస్తిచెప్పి మరొకటి ఎత్తుకునేవాడు. అలానే చిక్కులుపెట్టి అసంపూర్తిగా ఆగిపోయేది. తర్వాత అతడు పూర్తిగా చేసిన లెక్క ఒకటి ఉంది కాని, అందులో ఎక్కడో తప్పు జరిగింది. తాను చేయవలసిన విధంగా కాక మరొక విధంగా చేశాడేమో, లెక్కలోని వివరాలనుబట్టి చూస్తేనే 'ఆన్సరు' తప్పని స్పష్టంగా తెలిసిపోతున్నది. తర్వాత కొంతసేపు ఆల్జీబ్రా జోలికిపోయి కాగితాలు ఖరాబు చేశాడు. ఆ లెక్కలుఏమిటో అంతూ పంతూ లేకుండా పేజీలకు పేజీలు అర్థం లేకుండా పెరిగిపోయాయి. అరగంట తర్వాత అతని ముందు వున్న ఆన్సర్ పేపర్లో మిగిలినది అర్థంపర్థంలేని అసంపూర్ణమైన వ్రాత— అది తన జీవితం లాగే ఉంది—

శ్రీహరిరావు కళ్ళు గట్టిగా మూసుకున్నాడు. అతని కిప్పుడు ఒక విషయం నిశ్చయంగా లేశమాత్రమైనా సందేహం లేకుండా తేలిపోయింది. తాను లెక్కల పేపరు ఏమాత్రమూ ఆన్సర్ చేయలేకపోయాడు— తాను ఎంత ఆలోచించవలసి ఉంటుందో ప్రతి లెక్కను గురించీ అంతగానూ ఆలోచించాడు. అయినా ఏం ప్రయోజనం?- ఆ లెక్కల పద్ధతీ మూల సూత్రాలే తెలియనప్పుడు వాటిని తాను ఎలా సాధించగలడు?

తాను ప్రయత్న లోపం ఏమీ చెయ్యలేదు. ఎనిమిది పేజీల ఆన్సరు పుస్తకంలోను కొన్ని పేజీలు పూర్తిగా నిండిపోయి తన ప్రయ

త్వానికి నిదర్శనంగా బల్లమీద ఉన్నాయి. ఇక తాను చేయవలసిందీ, చేయ గలిగిందీ, కూడా ఏమీలేదు..... ఇక ఇప్పుడే బయటికి వెళ్ళిపోయినా పోవచ్చు. అయినా వెళ్ళి చేసేది మాత్రం ఏం వుంది గనుక? ఒక లెక్క కూడా సరిగ్గా చెయ్యకుండా పేపరు ఇస్తున్నాడు .కాబట్టి తాను పరీక్ష తప్పటం ఖాయం. ఆ విషయంలో అనుమానం ఏమీలేదు. ఇక ఇక్కడ అక్కగారి ఇంట్లో ఆ ఇబ్బందులు చూస్తూ సహిస్తూ ఉండటం కూడా అనవసరం. వారికీ అది అటే సంతోషకరమైన విషయంకాదు. రాకరాక తమ్ముడు వచ్చాడే అని ఆమె సంతోషించినా యీ దారుణపు రోజులలో వారి ఇంటిమీద పడి వుండటం తనకూ న్యాయంకాదు. అందునా ఎలాగూ లాభం ఏమీ లేదు కాబట్టి, ఒట్టి పేపరు ఇచ్చివేస్తున్నాం, కాబట్టి సాయం కాలమే బయల్దేరి వెళ్ళిపోవడం క్షేమం. అక్కడ సెలవు మాత్రం వ్యర్థం చేసుకోవటం ఎందుకు?' అనిపించిందతనికి.

అతడలా సోమరిగా కూర్చుని ఆ హాల్లో వున్న యిరవై అయిదు మందినీ తరగతులవారీగా విభజించాడు—ఆడపిల్లలు నలుగురు—మొగ వారు ఇరవై ఒక్కమంది—అందులో పొట్టిలాగులవాళ్ళు ఆరుగురున్నారు. పంచెలవాళ్ళు నలుగురున్నారు. తనతో కలుపుకు—మిగిలినవారందరూ ప్యాంట్లు ధరించినవారే—కళ్ళజోళ్ళవాళ్ళు ఎనిమిదిమంది ఉన్నారు. అయినా ఆ మూల కూర్చునివున్న పన్నెండేళ్ళ కుర్రవాడికీ, అప్పుడే కళ్ళ జబ్బేమిటో పాపం! ఆ ఈడుకే దళసరి కళ్ళద్దాలు పెట్టుకుని ఉన్నాడు—పెద్దవాడైన తర్వాత 'బైనాక్యులర్స్' పెట్టుకుంటే తప్ప అతనికి ప్రపంచం కనిపించ దేమో?....శరీరచ్ఛాయలు చూస్తే తన ప్రక్కన కూర్చునివున్న జమీందా రుల అబ్బాయే అందరికంటె పచ్చనివాడు. ఇక నల్లనివాడు ఎడమవైపు వరుసలో చివర మూడో బెంచీలో ఉన్నాడు. ఎంత నలుపూ అంటే.... కాకిమెడ, బొగ్గుముక్క, కరక్కాయసిరా, అమావాస్య చీకటి — వంటి ఉపమానాలు ఉపయోగిస్తే తప్ప ఆ నలుపు ఎంతటిదో అర్థంకాదు....సరే....

ఎవరి అదృష్టం వారిది—దాని కెవరేం చేయగలరు? బ్రహ్మదేవుడు బొమ్మను చేసి ఏరంగు చేతికి దొరికితే ఆ రంగుపూసి, ఫో "భూలోకంలోకి" అని విసిరివేస్తాడు కాబోలు!

శ్రీహరిరావు అలా అందర్నీ తరగతులవారీగా విభజించటం ఆయన తర్వాత జమీందార్ల అబ్బాయి చేతి 'ఎమరాల్డా' ఉంగరంమీద పడిన సూర్య కిరణాలవల్ల గోడమీదపడి చిత్రంగా కదులుతున్న రంగులకాంతి సమూహం వంక కొంతసేపు కన్నార్పకుండా చూశాడు. ఆ తర్వాత అతనికేమీ తోచ లేదు. నిద్రచాలనందువల్ల కాబోలు ఆవులింత వచ్చింది. ఆవులించిన తర్వాత 'ఆవులిస్తే ప్రేగులు లెక్క పెట్టడమంటే ఏమిటో?' అని కాసేపు ఆలోచించాడు. ఆ ఆలోచన తెగక తర్వాత కొద్దిసేపు జేబు రుమాలుతో ఎలుకపిల్లను తయారుచెయ్యాలని ప్రయత్నించాడు. అది కుదరలేదు కాని లెక్కల పేపరుతో మర పడవ మాత్రం చక్కగా కుదిరింది.

ఆ తర్వాత అతడు నిర్నిమేషంగా పై కప్పువంక చూస్తూ ఉండి పోయాడు. క్రమంగా అతనికి చాలా మనస్తాపం కలిగింది. తాను లెక్కల పేపర్లో ఏమీ చెయ్యలేకపోయాడు........ఏమీ చెయ్యలేకపోయాడు........ చెయ్యలేకపోయాడు. అదేమన్నమాట? తాను తన ముప్ఫయి ఆరేళ్ళ జీవితంలోనూ ఏం సాధించ గలిగాడు కాబట్టి యీ చిన్న విషయా నికి బాధ పడాలి? మొదటినుంచీ తన కెదురైనవన్నీ అపజయాలే........ తాను ఎక్కడా ఏ సందర్భంలోనూ గెలవలేకపోయాడు....జీవితం ఒక పరుగు పందెం అనుకుంటే ప్రపంచంలో అందరికంటె వెనక ఆయాసంతో రొప్పుతూ పరుగెత్తుతున్నవాడు, తాను....పరుగు పందెంలో అందరికన్నా చివరకు వచ్చినవాడికి ఏం మిగులుతుంది? అందరి చూపులూ వరుస క్రమంలో ముందుగా పరుగెత్తుతున్న ఏ ఇద్దరి ముగ్గురి మీదనో ఉంటాయి. అందరూ వారికే హుషారు యిస్తూ వుంటారు. వారికి గెలిచినందుకు బహు మతులుగా వెండి కప్పులూషీల్డులూ ఇస్తారు.తనకేం మిగులుతుంది?తనకీజీవి

తంలో మిగిలినదేమిటో స్పష్టంగా తెలుస్తూనే ఉంది. ఎదుగు బొదుగూ లేని డెబ్భయిరూపాయల ఉద్యోగమూ, ముసలి తల్లి, నలుగురు పిల్లలూ (అందులో ముగ్గురు ఆడపిల్లలూ!) తన నర్థంచేసుకోలేని భార్యా, యివీ తనకు మిగిలినవి. తాను యవ్వనంలో కన్న బంగారు కలలు కల్లలై తన ఆదర్శాలు వమ్మై, తన అభిరుచులు బూడిదపాలై, తన జీవితమే యిలా మొండిదయి పోయింది.

శ్రీహరిరావు తండ్రిపేరు విశ్వనాథశాస్త్రి. ఆయన మొదటి భార్య కాపురానికి వచ్చిన కొద్ది నెలలకే ఏదో జబ్బుచేసి చనిపోయింది. ఆమెను ఆ కొద్ది సహచర్యంలోనే ప్రాణాధికంగా ప్రేమించిన కారణంగా ఆయన మళ్ళీ ఏడాదికికాని మామూలు మనిషి కాలేకపోయాడు. ఆయన ఒక విధవ అక్కగారు తప్ప, ఇతరత్రా 'నా' అన్నవారెవరూ లేరు. ఆమె తమ్ముడి పంచన పడివుండి వేళ కేదో ఇంత వండిపెడుతూ ఉండేవి. ఆయనకు అంత విచారంలోనూ మనశ్శాంతి ప్రసాదించినది వీణ ఒక్కటే. ఆ తాలూకా మొత్తం మీద వ్రేళ్ళమీద లెక్కించదగిన అతి కొద్దిమంది సంగీత విద్వాంసులలో ఆయన ఒకడు—ఆయనను ఎవరెవరో ఆహ్వానించి తీసుకుపోయి కచేరీలు చేయిస్తూ, ప్రతిఫలంగా ఏదో కొంత ముట్టజెపుతూ ఉండేవారు. ఆయన చిన్నతనం నుంచీ అంతగా చదువుకున్నవాడు కాదు. సంగీతం మాత్రం శాస్త్రీయంగా మంచి విద్వాంసుల దగ్గర నేర్చుకుని నిష్ణాతుడై రోజూ కొన్ని యిళ్ళలో ఆడపిల్లలకు వాడుకగా వీణ నేర్పుతూ ఎవరయినా పిలిచినప్పుడు కచేరీలు చేస్తుండేవాడు. భార్య పోయిన తర్వాత ఆయన నెలల తరబడి పాఠాలు చెప్పడం మానివేసి యింటిపట్టునే ఉండి పోయాడు. అలా ఎన్నాళ్ళో గడవలేదు. ఆయన క్రమంగా యింటి బాధ్యతలు పట్టించుకోక తప్పలేదు. క్రమక్రమంగా నలుగురిలో పడి మళ్ళీ పాఠాలు యేర్పరచుకుని ఆయన దారిలో పడ్డాడు. దానితో ఆయన అక్కగారికి మంచి అవకాశం దొరికింది. 'మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకుని ఒక యింటి

వాతపు కమ్మనీ', 'మన వంశం నిర్వంశం కావడం నీకిష్టమా?' అని ఒకటే రొద పెడుతూ ఉండేది. ఆయన కూడా ఆలోచించాడు. ఆమె చెబుతున్నదీ న్యాయమే అనిపించింది. ఆయన మౌనం అర్ధాంగీకారంగా తీసుకుని ఆయన అక్కగారే వారితో వీరితో సంప్రదించి, పేదవారే అయినప్పటికీ మంచి సంప్రదాయం గల కుటుంబంతో మళ్ళీ సంబంధం కుదిరేట్టు చేసింది....తర్వాత రెండు సంవత్సరాలకు వారికి ఒక ఆడపిల్ల కలిగింది.... మళ్ళీ రెండు సంవత్సరాలకు శ్రీహరిరావు కడుపున పడ్డాడు. అతడు పుట్టినప్పటి నుంచీ వారి స్థితిగతులు మెరుగయినాయి, ఆయనకు పేరు ప్రఖ్యాతులూ, రాబడికూడా మునుపటికంటె పెరిగి కాలం సుఖంగానే జరిగిపోయింది. వెనుక వేసేందుకు ఏమీ మిగలక పోయినప్పటికీ 'లేద' నే మాట లేకుండా రోజులు గడిచిపోయేవి.

ఆయన చివరి రోజులలో దగ్గుతో, ఆయాసంతో తీసుకుని తనువు చాలించేసరికి శ్రీహరిరావు చాలాచిన్నవాడు. ఎనిమిదవ తరగతి చదువుతూ లోకమంటే ఏమిటో. బాధ్యతలంటే ఏమిటో తెలియక హుషారుగా తిరుగుతూ ఉండేవాడు. అతడు చదువుతున్న పట్నానికి వాళ్ళు ఉంటున్న వూరు నాలుగుమైళ్ళ దూరంలో ఉంది. శ్రీహరిరావు ప్రొద్దునే లేచి చద్దిఅన్నం తిని, ఏదైనా హోం వర్కు ఉంటే పూర్తి చేసుకుని క్యారియర్ తీసుకుని, పుస్తకాల సంచీ భుజాన తగిలించుకుని బయల్దేరేవాడు. ఒకరిద్దరు పిల్లలను కలుపుకొని పొలిమేరదాటి రోడ్డుమీదకి వచ్చేసరికి అక్కడ జట్టు జట్టు అంతా సిద్ధంగా ఉండేవారు. వాళ్ళలో ఎక్కువ భాగం క్రింద వూళ్ళ నుంచీ నడిచి వచ్చేవారు. మొత్తం పదిమందీ గోలచేస్తూ, ఒకరి నొకరు తరుముకుంటూ. పరుగెత్తుతూ, అలసిపోయినప్పుడు నెమ్మదిగా నడుస్తూ మరీ ఆయాసం వచ్చినప్పుడు ఏ చెట్టు క్రిందనో మజిలీలు వేస్తూ ప్రయాణం చేసేవారు. అలా మెల్లగా మొదటి గంట అవుతుండే వేళకు

స్కూలుకు చేరుకుని ఎవరిక్లాసులకు వారు వెళ్ళేవారు. మళ్ళీ సాయంకాలం యింటిముఖం పట్టి పొద్దుగూకుతూ ఉండగా ఇంటికి చేరుకునేవారు.

శ్రీహరిరావుకు తన బాల్యమూ, చదువూ, తలపుకు వచ్చే సరికి నవ్వు వచ్చింది. దిగులూ కలిగింది. 'తాను ఎండలో, వానలో అలా భుజాలమీద బండెడు పుస్తకాలూ, చేతుల్లో కార్యియర్లూ మోసుకుంటూ శ్రద్ధగా అన్ని మైళ్ళూనడిచివెళ్ళి చదువుకున్నందుకు ఏం దక్కింది?' అనిపిస్తూ ఉంటుంది అప్పుడప్పుడు. ఆ స్నేహితు లందరూ అప్పుడప్పుడు గురుకు వస్తూ ఉంటారు. తన ఊరి ఉమాపతి, (ఎర్రగా బక్కపల్చగా ఉండేవాడు) విశ్వనాథమూ రంగడూ (వీడు ఎప్పుడూ పుస్తకాలు పోగొట్టుకుంటూ యింట్లో తన్నులుతింటూ ఉండేవాడు) నత్తి శంకరయ్యా (వీడికి కాప్పూ, చెవులకూ ముక్కులకూ పోగులూ ఉండేవి), జిడ్డు సూర్యమూ (వీడు మొండి వాదనలు చేసేవాడు, అందుకనే 'జిడ్డు' అనే బిరుదు) చిచ్చుబుడ్డి (వీడి అసలు పేరు యిప్పుడు గుర్తులేదు. మరీ పొట్టిగా లావుగా ఉండే వాడు. అందుకని వాడిపేరు చిచ్చుబుడ్డి)—వీళ్ళందరూ ఏమైనారు? ఎక్కడున్నారు? ఎలా ఉన్నారు?

శ్రీహరిరావు తండ్రి తన కొడుకును చూచి గర్విస్తూ ఉండేవాడు. ఆయన కొక్కటే కోరిక ఉండేది. తన కొడుకును తనను మించిన సంగీత విద్వాంసుడిగా చెయ్యాలి. తాను సాధించలేని మరికొన్ని విజయాలను అతడు సాధించాలి. ఆ ఆశయంతోనే ఒక మంచిరోజు చూసి ఆటలకని బయటికిపోబోతున్న శ్రీహరిరావును ఆపి కూర్చోబెట్టాడు. ఆనాటి విషయం తలుచుకుంటే శ్రీహరిరావు కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరుగుతాయి. తాను తన తండ్రికి ద్రోహం చేశాడు.... తనకు తాను కూడా ద్రోహం చేసుకున్నాడు. ఆ నాడు బడికి సెలవు కావటం మూలాన స్నేహితు లందరూ ఊరికి మైలు దూరంలో ఊరచెరువులో ఆటల ప్రోగ్రాం వేసుకున్నారు. సాయంకాలం కాగానే ఆటలకని తాను బయటికి పరుగెత్తి పోతూపుండగా

తండ్రి పిలిచాడు. ఆయన ఎంతో ప్రశాంతంగా గోదవారి చాపమీద కూర్చుని ఉన్నాడు ఎన్నో నెలల నుంచీ దగ్గూ, ఆయాసమూ ఆయనను విపరీతంగా బాధపెడుతున్నాయి. ఊళ్ళో వున్న ఆయుర్వేద వైద్యుడిదగ్గర మందులు వాడుతున్నా గుణం ఏమీ కనుపించడంలేదు. ఉండి ఉండి దగ్గు భయంకరంగా ఆయనను లొంగదీసుకుని సతమతం చేస్తూనే ఉంది.

తండ్రి పిలవగానే శ్రీహరిరావు వెనక్కు తిరిగివచ్చి 'ఏం కావాలి?' అన్నట్టు చూశాడు. ఆయన కళ్ళలో చిత్రమైన వెలుగు! ఒక్క క్షణం సేపు.... తర్వాత ఆయనకు ఏదో అధైర్యం కలిగింది. అయినా తమాయించుకుని కొడుకును 'కూర్చో'మ'ని సైగచేసి కొద్ది క్షణాల నిశ్శబ్దం తర్వాత ఎంతో ఆర్ద్రంగా ప్రేమగా "నాయనా! శ్రీహరీ! నీకు వీణ నేర్పుదామని ఉందిరా! ఎన్నాళ్ళగానో అనుకుంటున్నాను. ఇతరులకు ఎందరికి చెప్పినా నాకు తృప్తిలేదు. నువ్వు నేర్చుకోవాలి, నువ్వు నన్ను మించినవాడివి కావాలి. ఆ గదిలో వున్న వీణ యిలా జాగ్రత్తగా పట్టుకురా" అన్నాడు. తనకు ఎంతో ఆశాభంగమైంది. అయినా చేసేదేమీలేక వీణ తీసుకువచ్చి ఆయన ముందు ఉంచి తాను కూడా అక్కడే కూర్చున్నాడిక. ఆయన వీణపైని కవరు తీసి తీగలను ఆప్యాయంగా మీటుతూ నెమ్మదిగా అర్ధనిమీలిత నేత్రాలతో ఏవేవో శ్లోకాలు ఉదహరించి సంగీత మహత్యాన్ని వర్ణించాడు. అంతసేపూ శ్రీహరిరావు మనస్సుఊరికి దూరంగా చెరువులో పరుగులు పెడుతూ, కేరింతలు కొడుతూ, పందేలువేసుకునిఆటలాడుతున్న స్నేహితులమీదేఉంది. తండ్రి చెబుతున్నదేమిటో అతని బుర్రకెక్కడంలేదు. ఎప్పుడెప్పుడు జారుకుని పారిపోదామా అనే ఆలోచన తప్ప మరేదీ మనసులోలేదు. ఇంతలో ఉన్నట్టుండి ఆయన విపరీతంగా దగ్గటం ప్రారంభించాడు. ఎడమచేతితో గుండె పట్టుకుని నిముషాల తరబడి దగ్గి దగ్గి ఊపిరి ఆడక, ఆయాసంతో బాధపడి, చివరకు కళ్ళు మూసుకుని గోడ కానుకుని కూర్చుండిపోయాడు. శ్రీహరి మొదట్లో

తండ్రి అవస్థ చూసి కంగారుపడిన మాట వాస్తవమే. కాని కొద్ది నిము షాల తర్వాత ఆయన కళ్ళు మూసుకుని ప్రశాంతంగా గోడ కానుకుని ఉండిపోవడంతో అతడు కుదుటపడ్డాడు. వెంటనే లేచి తలుపులు దగ్గరగా లాగి బాణంలాగా పరుగెత్తి వీధిలోకి వెళ్ళిపోయాడు. ఇంట్లో అతని తల్లి, అక్క ఇద్దరూ లేరు. శ్రావణమాసం కావడంవల్ల వారిద్దరూ అంతకు ముందే పేరంటాలకు వెళ్ళి ఇంకా తిరిగి రాలేదు. శ్రీహరి బాణం నుంచి బాగా లాగి వదలిన అమ్ములాగా అలా వేగంగా పరుగెత్తిపోయి స్నేహితు లను సరిగ్గా వేళకు కలుసుకున్నాడు. అప్పుడే ఆట మొదలు పెట్టబోతు న్నారు. అప్పటికి విశ్వనాథందొంగ .... అతడు దూరంగా పరుగెత్తుకు వస్తున్న శ్రీహరిరావును చూసి 'అదుగో వాడొస్తున్నాడుగా.... మే మిద్ద రం చప్పట్లు వేస్తాం' అన్నాడు. ఆ విధంగా నయినా దొంగ పెట్టడం తప్పుతుందని వాడి ఆశ. అయినా ఆ ఆశ ఫలించలేదు. అతడే మళ్ళీ దొంగ పెట్టవలసి వచ్చింది. అప్పటినుంచీ బాగా పొద్దు గూకేవరకూ కేరింతలు పెడుతూ పిల్లలందరూ హుషారుగా ఆడుకున్నారు. తర్వాత కాసేపు కబుర్లు చెప్పుకున్నారు. ఆ తర్వాత యిళ్ళకు బయలుదేరారు. అప్పటిదాకా జగాన్ని తన కోటి కిరణాలతో ముంచి ఎత్తిన సూర్యబింబం ఏ కొండ మాటునో క్రుంగిపోయింది. నల్లని చీకటి ఒక సముద్రం వలె ప్రపంచాన్ని ఆవరించి తన పాలన ప్రారంభించింది. ఆకాశం నల్లని జలార్ద్రమైన మేఘాలతో నిండి, ఉండి ఉండి గర్జిస్తున్నది. శ్రీహరిరావు ఒంటరిగా నడుస్తున్నాడు. నల్లని చీకటి ప్రతిపదార్థాన్నీ గాఢంగా భయంక రంగా కౌగిలించుకుంటున్నది. దానికి తోడు చిన్న చిన్న చినుకులు కూడా పడటం మొదలైంది.

శ్రీహరిరావు మరొక ఫర్లాంగు దూరం నడవవలసి ఉండగానే వర్షం పెద్దదయింది. నల్లని ఆకాశంలో కొలువై ఉన్న ఏవో అజ్ఞాత

భయంకర శక్తులు భూమి మీద కసి తీర్చుకుంటున్నట్టు దారుణంగా వర్షం నిలిచి కురుస్తున్నది. చుట్టూ చిమ్మ చీకటి. కుంభవృష్టి.

అతడు తడుస్తూనే పరుగెత్తడం ప్రారంభించాడు. ఊరిపొలిమేరమీద పెద్ద వేపచెట్టూ, దాని క్రింద గ్రామ దేవత గుడీ, గుడిముందు కొద్ది గజాల దూరంలో పాతిపెట్టబడిన రాయీ అన్నీ ఒక మెరుపు వెలుగులో కనిపించాయి. శ్రీహరిరావుకు భయంతో గుండెలు దడదడ లాడినా అతడు పరుగు మాత్రం మానలేదు. అతడు పరుగెత్తుతున్నా గ్రామ దేవత గుడీ దాని ముందున్న రాయీ, వీటిని గురించీ అతని ఆలోచన.... దానిని గురించిన వింతకథ ఒకటి ఉంది.... పెద్దవాళ్ళు చెప్పుకుంటూ ఉంటారు: గ్రామ దేవత రాత్రిళ్ళు ఊరికి తిరిగి వస్తున్న ఎవరెవరికో తెల్లని చీరెతో, నుదుట పెద్ద కుంకుమబొట్టుతో కనిపిస్తూ ఉండేది. ఒకసారి ఆ ఊరికి ఒక పొరుగూరి వ్యక్తి వచ్చాడు. అతడెక్కడివాడో తెలియదు. వచ్చి ఊరి మధ్య మరొక గుడి అరుగుమీద పడుకున్నాడు. రాత్రి బాగా పొద్దుపోయిన తర్వాత గ్రామదేవత ఊరిమీద తిరుగుతూ అటు వచ్చింది. అతడామెను చూసి తెలుసుకుని 'ఇదేమిటి? నువ్విలా ఊరిమీద తిరుగుతూ ఉంటే ఎలాగమ్మా? సామాన్య మానవులు, బలహీనులు నిన్ను చూసి గుండెలు బద్దలై చచ్చిపోతారు. ఇలా రావడం నీకు తగదు....' అని అప్పటికప్పుడు లేచి ఆమెతో ఊరి బయటి గుడి దగ్గరికి వెళ్ళి, ఆ గుడి ముందు ఒక రాయి పాతి తన మంత్రిశక్తితో దిగ్బంధనం చేశాడు. అంతే మరెన్నడూ గ్రామదేవత ఆ రాయి దాటి యివతలికి రాలేదన్నమాట.... ఆ చుట్టుపక్కల చిన్న ఊళ్ళన్నిటికీ పొలిమేరలలో యిటువంటి గ్రామ దేవత లున్నారు. వారికి తలా ఒక పేరూ.... ....

శ్రీహరిరావు తమ వీధి మలుపు తిరిగేసరికి ఒక్కసారిగా మరొక ప్రపంచంలోకి వచ్చినట్టయింది. వీధి మొదటినుంచీ తమ ఇంటి పంచలో వెలుగుతున్న పెట్రొమాక్సు లైటు కనిపించింది. ఆ వూళ్ళో వీరయ్య

ఇంట్లో తప్ప పెట్రొమాక్సు లైటులేదు. అతడు దాన్ని ఎవరి ఇంట్లో ఏసందడి అయినా తీసుకు వచ్చి ఇచ్చి సహాయం చేస్తూ వుంటాడు. ఇప్పుడా లైటు తమయింటి కెందుకొచ్చింది? అతడు తడిసి నిలువెల్లా నీళ్ళుకారుతూ మెట్లెక్కుతూ ఉండగానే అరుగు మీద కూర్చునిఉన్న వీరయ్య లేచి పెద్దగా 'ఇదిగో చినబాబుగూడా వచ్చాడు' అంటూ అతని భుజం పట్టుకుని వరండాలోకి కాక మరొక ప్రక్కకు తీసుకుపోయాడు. వరండాలోనించి ఏడుపులు వినవస్తున్నాయి. ఒక ప్రక్క ఇంటియజమాని శవం పడుకోబెట్టబడి వుంది. శవానికి తలవైపు గాలికి రెపరెప లాడుతున్న చిన్నదీపం వుంది....ఎవరో 'పసివాడు అటువైపు తీసుకు వెళ్ళవద్దు భయపడతాడేమో....' అన్నారు. వీరయ్య అతన్ని పంచలో రెండో వైపుకు తీసుకు వెళ్ళాడు' వరండాలో ఏడుపులు మరింత ఎక్కువైనాయి. శ్రీహరి ఒక్కసారిగా 'బావురు' మన్నాడు'

కొద్దిసేపు గడిచింది. అతడు వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూనే ఉండి ఉండి శవం వైపు చూస్తున్నాడు. గొంతు నుంచి పాదాలవరకు తెల్లని గుడ్డ కప్పారు. ఆయన అంతకు ముందు దగ్గుతో ఎన్నాళ్ళుగా ఎంత బాధపడి నప్పటికీ ఇప్పుడు ముఖం ప్రశాంతంగా ఉంది. నిద్రపోతున్నవాడివలె ఉన్నాడు. రెండు కాళ్ళ బొటనవ్రేళ్లూ దగ్గరగా కలిపి దారుతో కట్టి ఉంచారు.... అలా చచ్చిపోయినవారి కాలి బొటనవ్రేళ్ళను ఎందుకు కట్టి ఉంచుతారో, తలవైపు దీపం ఎందుకు ఉంచుతారో శ్రీహరిరావుకు ఇప్ప టికీ తెలియదు.... సరే, తన కిప్పటికీ తెలియని విషయాలు లెక్కకు మిక్కిలిగా ఉన్నాయనుకో. ఆ మరునాడే సూర్యోదయంతోపాటుగా వూళ్లో నలుగురూ పూనుకుని అన్ని ఏర్పాట్లూ చేశారు. శ్రీహరిరావు చాలా చిన్న వాడు కావడంచేత అవసర విధుల నిర్వహణకు ఎవరో ఒక మనిషిని మాట్లాడి తీసుకువచ్చారు. వాకిట పచ్చి వెదురుబదలతో ఏడుకట్ల సవారీ సిద్ధమైంది. శవాన్ని ఇవతలికి తీసుకువచ్చి స్నానం చేయించారు. తర్వాత

నలుగురు మనుషులు మోయగా, ముందొక మనిషి తడిగుడ్డలతో, చేతిలో నిప్పులున్న కొత్త కుండతో నడువగా, అభిమానులైన వారూ వీరూ వెంట రాగా శ్రీహరిరావు తండ్రి అంతిమ ప్రయాణం సాగిపోయింది. అతని తల్లి తలను నేలకు బాదుకుని విలపించడమూ, అతని అక్క వెక్కి వెక్కి ఏడవటమూ చూసి మళ్ళీ శ్రీహరిరావు బావురుమన్నాడు.

తండ్రి మరణం శ్రీహరిరావు మనసులో చెరగని ముద్ర వేసింది. అతడు ఆ పసియీడులోనే ఎంతగానో బాధపడ్డాడు. ఆనాడు తాను ఆటకని పోబోతూఉండగా ఆపి ఎంతో ప్రశాంతగా మాట్లాడిన తండ్రి ప్రసన్న వదనం గుర్తుకు వచ్చినప్పుడల్లా క్రుంగిపోయేవాడు. మనసులో ఎక్కడో, ఏ మూలనో 'తండ్రికి తాను ద్రోహం చేశాన'ని అనిపిస్తూ ఉండేది. ఆయన వదిలి వెళ్ళిన వీణ ఒకమూల అలాగే ఉండేది. దాన్ని ఎంతోకాలం వరకూ ఎవరూ తాకనైనా లేదు. గుడ్డ కప్పి గోడమూల నిలబెట్టబడి ఉన్న ఆ వీణ ఎవరో మనిషి ముసుగు వేసుకుని కూర్చుని ఉన్నట్టుండేది. చీకటిరాత్రులలో తల్లినో, అక్కనో కౌగిలించుకొని పడుకునే శ్రీహరిరావు ఎప్పుడైనా మెలకువ వచ్చి అటు చూస్తే గుండెలు భయంతో దడ దడ లాడేవి.

అతనిలో ఇప్పటికీ సంగీతంపట్ల ఉండే విపరీతమైన మక్కువకు కారణం ఆనాటి సంఘటన అని శ్రీహరిరావు నమ్మకం. ఇప్పటికీ అతడు ఎక్కడ ఏ కచేరీ జరిగినా, ఎంత దూరమైనా సరే నడిచివెళ్ళి విని వస్తూ ఉంటాడు. ఒకవేళ ప్రవేశ రుసుము ఉండి కొన్ని కచేరీలకు లోపలికి రానివ్వకపోతే బయట నిలబడి అయినా వినికాని కదలలేడు. తండ్రి తనకు సంగీతంపట్ల అభిమానం కలిగించాడు. కాని ఆయన కల ఫలించనేలేదు. తనకు అభిమానమే కానీ ప్రవేశం లేదు. అటువంటి అవకాశమే జీవితం తన కెన్నడూ ప్రసాదించలేదు. పైగా హృదయవిదారకమైన విషయం ఏమిటంటే తన తండ్రి ప్రాణప్రదంగా చూసుకుని మిగిల్చిపోయిన ఆ

వీణను కూడా అమ్మివేయవలసిన దుర్గతి పట్టింది. ఆ విషయం తలుచు కున్నప్పుడల్లా అతని కళ్ళవెంట నీళ్ళు తిరుగుతాయి. అందుకు కారణ భూతుడైన బావగారిని తలుచుకుంటే చిరాకు కూడా కలుగుతుంది.... అతని అక్కకు ఈ సంబంధం స్థిరపడేసరికి పధ్నాలుగు సంవత్సరాల వయస్సు. తాము ఉంటున్నది పల్లెటూరు. ఆడపిల్లకు అంత యీడు వచ్చే వరకూ పెళ్ళి చేసి పంపకుండా ఇంట్లో ఉంచుకోవడం ఒక పెద్ద అపచారం. పన్నెండేళ్ళు కూడా నిండకుండానే ఏ ముసలివాడికో, కుంటివాడికో గుడ్డివాడికో అయినా సరే ఇచ్చి పెళ్ళిచెయ్యి. ఫరవాలేదు. అలా చెయ్యక పోయావో నలుగురూ నీమాటే చెప్పుకుంటారు. నీకు పరిస్థితులు కలిసి రాకపోయినా, స్తోమతు లేకపోయినా సరే వారి కనవసరం. కాకులు పొడిచినట్టు పొడుస్తారు. ఊళ్ళో తలెత్తుకు తిరుగనివ్వరు. తమ విషయంలోనూ అదే జరిగింది. తన తండ్రి చనిపోయేనాటికి కొంత అప్పు తప్ప నిలవ కానీ గూడా లేదు. ఆయన బ్రతికి ఉండగా అందరూ ఆయన దగ్గర అప్పుడప్పుడు ధన సహాయం పొందిన వారే. కాని ఆయన పోయిన తరువాత ఎవరూ 'ఇదుగో.... ఆ మారాజుకు ఇంత బాకీ ఉన్నాం' అని తెచ్చి ఇచ్చిన పాపాన పోలేదు. ఒక్క వీరయ్య మాత్రం తన లెక్క పుస్తకంతోపాటు రెండు వందల రూపాయలు కూడా తెచ్చి ఇచ్చి తన ఋణం తీర్చుకున్నాడు. పొలం చేస్తున్న రైతులేమో పొగాకు పండించి అమ్మి డబ్బు చేసుకోవడమైతే నేర్చారు కాని భూకామందులకు కానీ ఇవ్వడం కూడా వారికి కష్టమైంది. శ్రీహరిరావు తల్లి కొడుకును వెంట బెట్టుకుని వారి చుట్టూ ప్రాధేయపడుతూ తిరిగితే సణుగుతూ కొంతకు కొంత ముట్టజెప్పేవారు. అది కాస్తా ఇంటో జరుగుబాటుకే చెల్లిపోయేది. దానికి తోడు 'ఆడపిల్ల పెద్దమనిషై కూర్చుందే' అంటూ చుట్టుపక్కల వారు.... ఈ పరిస్థితులలో వీరయ్య ఒక్కడే వీళ్ళకు దిక్కు అయినాడు.

అతడు కాలికి బలపం కట్టుకుని ఆ వూరు యీవూరు తిరిగి విచారించి యీ సంబంధం కుదిర్చాడు.

ఈపాటికి బావగారు ఇంటికి వచ్చే ఉంటాడు. ఆఫీసు వేళ అయిందిగా.... పొద్దున్న పాలమనిషి రాలేదని కోపంతో బజారుకు వెళ్ళిపోయాడని చెప్పిందికదూ అక్కగారు? బహుశా శుభ్రంగా, సుష్టుగా కాఫీ త్రాగే వచ్చిఉంటాడు. ఆమెకు లేక బాధపడితే మాత్రం ఆయనకు పట్టిందా? ఈ బావగారివల్లనే తన తండ్రి మిగిల్చిపోయిన వీణను కూడా అమ్మవలసి వచ్చింది. ఈయన తక్కువవాడా? పెళ్ళి అయిన కొత్తలో ఒకసారి పండుగకు మామూలు ధోవతులు చదివిస్తే వాటిని విసిరికొట్టి అలిగి లేచి పోబోయినాడు. తర్వాత పక్కనే ఉన్న వీరయ్య వచ్చి బతిమాలి 'అసలు సంగతేమిట'ని అడిగితే "పట్నంలో చదువుకుంటున్న నాకు ఆ అసహ్యపు ముతక ధోవతులు పెడితే వూరుకుంటానా?" అని కోప్పడ్డాడు. అక్కయ్య అప్పుడు గోడ ప్రక్కన నిలబడి కళ్ళు తుడుచుకున్నది. వీరయ్య అది విని "ఓస్ ఇంతేకదా! ఈమాత్రం దానికే ఇంత తొందర ఎందుకు? నేను మీకు కావలసినట్టు అన్నీ జరిపిస్తాను. సరేనా?" అని ఒప్పించి లోపలికి వచ్చి శ్రీహరిరావు తల్లితో ఆలోచించాడు. ఆమె కేమీ పాలుపోలేదు. "ఏం చెయ్యాలో నువ్వే చెప్పు వీరయ్యా! అన్నిటికీ నువ్వే ఉన్నావు" అన్నదామె. వీరయ్య దగ్గర కూడా అప్పుడు డబ్బు ఏమీ లేదు. అతడూ ఇబ్బందులలో ఉన్నాడు. అతడు ఇల్లంతా కలయజూచాడు. అతని చూపులు గదిలో మూలగా ఉన్న వీణమీద నిలిచాయి.

శ్రీహరిరావుతల్లి అర్థంచేసుకుని తల వంచుకుని "సరే.... ఇక ఏమీ మిగిలిలేదు అది తప్ప. దాన్ని పట్నం తీసుకువెళ్ళి...." అంటూనే కంఠం పూడుకుపోగా ఆగిపోయింది. ఆమె తల ఎత్తేసరికి కళ్ళలో నీటిపొర నిలిచింది.

వీరయ్య ఒక్కక్షణంఆగి "సరే.... ఏంచేస్తాం.... ఇక ఇదేశరణ్యం" అంటూలేచి ఆ వీణను తీసుకుని పెరటిగుమ్మంలోనుంచి తన యింటికితీసుకు వెళ్ళి ఆమధ్యాహ్నమే ఎద్దుల బండిలో పట్నం పోయి అక్కడ ఏ సంగీత పరికరాల షాపులోనో దాన్ని తెగనమ్మి డబ్బు తీసుకువచ్చి యిచ్చాడు. అందులో కొద్దిగా ఇంటి ఖర్చులకు ఉంచుకుని శ్రీహరిరావు తల్లి అతనిచేత ఒక యాభై రూపాయలు అల్లుడి చేతిలో పెట్టించి చాటున ఉండి "మీకు నచ్చిన బట్టలు కుట్టించుకోండి బాబూ" అని చెప్పింది. అలా తన తండ్రి చివరి జ్ఞాపకచిహ్నం కూడా కాళ్ళు వచ్చినట్టు ఇంట్లోనుంచి నడిచి వెళ్ళి పోయింది. తన బావగారు యిప్పటికీ ఏమీ మారలేదు. ఆ తత్వం యిక మారదు కాబోలు!

శ్రీహరిరావు ఉలిక్కిపడ్డాడు. ఎలక్ట్రిక్ బెల్ మరొక అరగంట అయిపోయినట్టు సూచిస్తూ 'గణగణ' మని మ్రోగుతున్నది. వాచర్ల బూట్ల చప్పుడూ, కాయితాల రెపరెప ధ్వనులూ వినవస్తున్నాయి. అందరూ ఏకాగ్రతతో ఏమిటో వ్రాస్తున్నారు.

మళ్ళీ కొద్ది క్షణాలలోనే పరీక్ష హాలులో నిశ్శబ్దం వ్యాపించింది. శ్రీహరిరావు సర్దుకు కూర్చుని మళ్ళీ పై కప్పు వంక చూస్తూ ఆలోచనలో పడ్డాడు.

3

అతని తండ్రి చనిపోయినప్పటినుంచీ ఇంటి పరిస్థితులు తారు మారైనాయి, అప్పుడప్పుడు నిత్యావసర వస్తువులకు — బియ్యమూ, ఉప్పూ, పప్పూ వంటి వాటికే.... యిబ్బందిగా ఉండేది. ఆడపిల్ల పెళ్ళితో

అంతవరకు ఉంటూ వచ్చిన చెరువు క్రింది మాగాణి భూమి ఎకరన్నర చెల్లిపోయింది. అంతకుముందు అది ఉండి ఒరిగించిందేమీ లేదు. వర్షాలు విపరీతంగా కురిసి చెరువు నిండితే ఏవో నాలుగు గింజలు రాలుతూ ఉండేవి. రైతులు దాన్ని పాలికిచేస్తూ వచ్చిన ధాన్యంలో కొంత ముందే దాచుకుని, కొంత చూపించి అందులో సగం తమకు యిస్తూ ఉండేవారు. అదీ చెరువు నిండితేనే, లేని సంవత్సరం పంట ఎండిపోయేది. రైతు తమకు కూడా సున్నా చుట్టేవాడు.

ఆ ఎకరన్నర భూమి పోగా వారికి రైలుకట్ట పక్కన మూడెకరాల మెట్ట పొలం మిగిలింది. శ్రీహరిరావు తండ్రి ఎన్నో ఏళ్ళ క్రిందట ఆ భూమిని ఎవరో రైతుకు సాలీనా కేవలం పదిరూపాయిల మక్తాకు ఒకేసారి పదిహేను సంవత్సరాలకు కౌలు వ్రాసి ఇచ్చాడు. ఆ రైతు ఆ పొలంలో పొగాకు వేసిన సంవత్సరం మరొక అయిదు రూపాయలు అదనంగా ఇచ్చేట్టు కౌలులో షరతు ఉంది! ఆ రైతు ప్రతి సంవత్సరమూ పొగాకే వేసి ఆ మూడెకరాల పొలం మీదనే వేలకు వేలు సంపాయించాడు, శ్రీహరిరావు తండ్రి బ్రతికుండగా ఆయన సకాలంలో వెళ్ళి రైతుదగ్గర ప్రతి సంవత్సరమూ మక్తా సాధించుకు వచ్చేవాడు. ఆయన పోయిన తర్వాత సంవత్సరానికే కౌలుగడువు చెల్లిపోయింది. శ్రీహరిరావు తల్లి ఒకనాడు కొడుకును వెంటపెట్టుకొని అంత దుఃఖంలోనూ తప్పదు కనుక మైలు దూరమూ నడిచి రైతు ఇంటికి వెళ్ళి మాట్లాడింది. ఆ లోగిలి అంతా లెక్కలేనంతమంది పనివాళ్ళతో హడావిడిగా ఉంది. పొగాకు పదునుచేసేవారు— కట్టలు కట్టేవారూ ఇంకా యితరపనులు చేసేవారూ గందరగోళంగా తిరుగుతున్నారు. ఆ రైతు నల్లగా లావుగా ఉన్నాడు. మొహాన స్ఫోటకపు మచ్చలున్నాయి. అరుగు మీద గోడనానుకుని కూర్చుని పొగకుపాయ తీసి చుట్టచుట్టుకుంటున్నాడు. శ్రీహరిరావు తల్లి తనగోడు చెప్పుకోవటమే తప్ప అతడు పెదవి కదిపి

ఒక్కమాట కూడా ఆడలేదు. అంతా అయినతర్వాత అస్పష్టంగా, "కౌలు మళ్ళీ రాసుకుందాం, మక్తా ఎక్కువచేసి రాసియిస్తాను" అన్నాడు. శ్రీహరి రావు తల్లి "ఎక్కువచేసి యిస్తానంటే సరిపోదు. ఎప్పుడో పదిహేనేళ్ళ క్రిందట తెలిసో తెలియకో తక్కువగా యిచ్చాము. ఇప్పుడు వారూ వీరూ నూరురూపాయలదాకా యిస్తామని వస్తున్నారు. అలానువ్వే ఇస్తానంటే సరి, లేదా భూమి మరొకరికి ఇచ్చుకుంటాను." అన్నది. ఆమె చాలా సాహసంచేసి ఆ మాటలు అన్నది. రైతు వెంటనే తల ఎత్తి గంభీరంగా "ఆ వచ్చేవా డెవడో రమ్మను.... అట్లాగే భూమి వదలిపెత్తాను" అన్నాడు. అప్పటికిగాని శ్రీహరిరావు తల్లి తాను తొందరపడి మాట్లాడి పరిస్థితి పాడు చేశానని గ్రహించలేదు. ఇంటిదగ్గర వీరయ్య రోజూ చెబుతూనే ఉన్నాడు. "ఆ రైతు భూమి స్వాధీనమూ చెయ్యడు. మక్తా రేటును పెంచనూ పెంచడు. వాడితో ఇతరులెవరూ పోటీకి వెళ్ళి భూమి చెయ్యలేరక్కడ. ఎంతసేపటికీ మంచిగా మాట్లాడి ముళ్ళమీద గుడ్డను ఇవతలికి తీసుకున్నట్టు వ్యవహరించాలి, మనం" అంటూనే ఉన్నాడు.

ఆమె మళ్ళీ "అయితే నువ్వు ఎంత ఇస్తానంటావు?" అని అడిగింది. అతడు నవ్వి, "నువ్వీ బాధలన్నీ ఏం పడగలవు లేవమ్మా. నేను పాతికో ముప్ఫయ్యో ఇస్తే మాత్రం నీకేం చాలుతుంది? ఆ పొలం ఏమూల ఎక్కడుందో కూడా మీకు తెలియదు కదా? ఏదో రేటు చేసుకుని అమ్మేసి విరగడ చేసుకోరాదూ?" అన్నాడు. అంటే కొనేందుకు కూడా వాడి మీదికి ఎవరూ పోటీకిరారు. వాడు చెప్పిందే ధర.

ఆమె కాదన్నది. ఇద్దరూ కాసేపు వాదించుకొని మక్తా సాలీనా నలభై రూపాయలకు ఒప్పందానికి వచ్చారు. ఆమెకా భూమి అమ్మటం అప్పట్లో సుతరామూ ఇష్టంలేదు. అయినా తరువాత రెండేళ్ళకే ఏభూమి ఏ రైతుకు అమ్మ కూడదనుకున్నదో ఆ రైతుకు ఆ భూమినే అమ్మవలసి వచ్చింది.

తరువాతరోజులు చాలా నెమ్మదిగా గడిచాయి. శ్రీహరిరావు బడి ఉన్న రోజులలో పొద్దున వెళ్ళి సాయంకాలం తిరిగి వచ్చేవాడు. సెలవు రోజులలో ఆటవిడుపు ఉండేది. బడి ఉన్న రోజులలో అతని తల్లికి చాలా బాధగా ఉండేది. అంతా తన్ను వదలిపోగా మిగిలినవాడు శ్రీహరిరావు ఒక్కడు. ఆడపిల్లను అత్తవారు తీసుకువెళ్ళి సంవత్సరాలు గడచిపోయాయే గాని ఒక్క పండక్కు కూడా వారు ఆ పిల్లను పుట్టింటికి పంపలేదు. ఎప్పుడైనా అల్లుణ్ణీ కూతుర్నీ పంపమని జాబు వ్రాస్తే "మీరు ఇంతకు మునుపు చేసిన మర్యాదలు చాలు. వాళ్ళను పంపేందుకు వీలులేదు" అని ఆపిల్ల మామగారు నిర్మొహమాటంగా జవాబు వ్రాసేవాడు. తల్లి ప్రాణం కాబట్టి ఉండబట్టలేక, ఆమె జంకు విడిచి తానే అక్కడికి వెళ్ళి ఒకపూట ఉండి పిల్లను చూసుకుని వచ్చింది. దానితో అక్కడ అత్తమామలు, భర్త ఆమెను నీచంగా, హీనంగా చూడడం తెలిసివచ్చి ఆమెకు అదొక మనో వ్యథ అయిపోయింది. ఆ పిల్లను అక్కడ అందరూ దాసిదానికన్నా హీనంగా చూస్తారని, తెల్లవారింది మొదలు అర్ధరాత్రిదాకా ఇంటెడు చాకిరీ చేయలేక మల్లెపువ్వు వంటి పిల్ల మసిబొగ్గులా తయారయిందని తల్లికి తెలిసింది. ఇంతకూ కారణం ఆమె బీదయింటి పిల్ల కావటం....కట్నం కానుకలూ, మర్యాదలూ ఘనంగా జరక్కపోవడం....శ్రీహరిరావుకు బావ గారిని తల్చుకుంటే అందుకే ఇప్పటికీ అసహ్యం. అతని అక్కగారి స్థితి ఈరోజుకూ అలాగే ఉంది. ఇంట్లో ఆడదానికి ఉండవలసిన గౌరవనీయ మైన స్థానం ఆమెకు ఏమాత్రమూ లేదు. అత్తమామలు పోయినా, ఆమెకు కష్టాలు, మనోవ్యథా తప్పనేలేదు. ఆమె కవి జీవితపర్యంతమూ తప్ప వేమో! ఆ రోజులలో శ్రీహరిరావు తల్లి పొద్దు వాటారగానే వీధి గుమ్మం లోకి వచ్చి కొడుకు కోసం ఎదురుచూస్తూ ఉండేది. అతడు భుజాన సంచీతో, చేతిలో కారియర్‌తో నడిచివస్తూ వీధి మొదట్లో కనిపించగానే ఆమె కళ్ళు తృప్తితో మెరిసేవి. అతన్ని లోపలికి తీసుకువెళ్ళి ఆమె వేడి

వేడి నీళ్ళతో స్నానం చేయించి దగ్గర కూర్చుని అన్నం తినిపించేది. తర్వాత తాను ఫలహారం ముగించి ఆరుబయట వెన్నెట్లో పక్కవేసి కొడుకును దగ్గర పెట్టుకొని పడుకునేది. శ్రీహరిరావుకు తల్లి అంటే మొదటినుంచీ అంతులేని ప్రేమ. అటువంటి రాత్రులలో తల్లి దగ్గర పడుకుని అతడు తమ స్కూలు కబుర్లు చెబుతూ ఉండేవాడు. తాను స్కూల్లో 'కాక్కో' ఆటలో ఎలా గెలిచిందీ, రంగడు ఇంటి కిచ్చిన లెక్కలు చేయక,పీరియడంతా ఎలాబల్లమీద నుంచోవలసి వచ్చిందీచెప్పేవాడు. ఆమె కతని మాటలు ఎంతో ఆనందం కల్గించేవి. పట్నంలో బస్సులూ, లారీలూ వేగంగా రోడ్లమీద పోతూవుండటం తలచుకొని ఆమె ప్రతి రోజూ అతడు బడికి వెళ్ళేటప్పుడు "జాగ్రత్తగా వెళ్ళు నాయనా!" అంటూవుండేది. తాను 'ఫరవాలేదు లేమ్మా' అని చెప్పి వెడుతూ ఉండేవాడు. అయినా ఆమెకు భయమే. నిజమే మరి. తనతో చదువుకుని, తనతో ఆడుకున్న ఉమాపతి కుంటివాడై జీవితాంతమూ ప్రక్కవారికి బరువుగా జీవచ్ఛవంలా తయారయింది లారీ ప్రమాదంవల్ల కదూ!....

ఆ తరువాత వేసవిలో ఒకరోజున ఫోర్తుఫారమ్ పరీక్ష ఫలితాల కోసం శ్రీహరిరావు 'చిచ్చుబుడ్డి' తో కలిసి పట్నం వెళ్ళాడు. స్కూల్లో ప్రవేశించేసరికి ఎండ మండిపోతున్నది. వెచ్చనిగాలి సమస్త విశ్వాన్నీ నిస్తేజం చేస్తూ బాణవేగంతో వీస్తున్నది. స్కూలు ఆవరణలో పిల్లలందరూ పరీక్ష ఫలితాల కోసం గుమిగూడి అల్లరి చేస్తున్నారు. ఇంతలో హెడ్మాష్టరు రూమునుంచి బంట్రోతు ఒకడు టైపు చేయబడిన నంబర్లున్న కాయితాన్ని తీసుకువచ్చి ఆరు బయట నల్లబల్లమీద అంటించి వెళ్ళాడు. అక్కడితో పిల్లలలో తొక్కిడి ప్రారంభమయింది.... ఉత్సాహంతో వెలిగిపోతున్న మొహాలతో కొందరూ నిరుత్సాహంగా నల్లబడిన మొహాలతో కొందరూ ఇవతలకు వస్తున్నారు. శ్రీహరిరావు ప్రక్కనే నిలబడి ఉన్నాడు. అతని నంబరు కూడా చూసి వస్తానని 'చిచ్చుబుడ్డి' పిల్లలను తోసుకుంటూ

లోపలికి వెళ్ళాడు. వాడసలే పొట్టివాడు కావడంవల్ల ఎక్కడున్నాడో కనిపించటం లేదు. శ్రీహరిరావుకేమో మనసులో ఆదుర్దాగా ఉంది.

ఇంతలో ఇద్దరు పిల్లలను పక్కకు తొలగించి 'చిచ్చుబుడ్డి' తల బైటికి పెట్టి "శ్రీహరీ! నేను పాసయ్యానురోయ్! నీ నంబరు మాత్రం కనిపించలేదు. .... అయినా మళ్లీ చూస్తాను" అంటూ మాయమయి పోయాడు.

శ్రీహరిరావు గుండెలు దడదడ లాడుతున్నాయి. అతని శరీరం ఒక్కసారి నిలువెల్ల ఒణికిపోయింది. తన నెంబరు లేదు.... తన నెంబరు లేదు..... తన నెంబరు లేదు. తాను తప్పాడు. ఇంక ఇంటికి ఏ మొహం పెట్టుకొని వెళ్ళగలడు? తనకోసం వేయి కళ్ళుగా ఎదురుచూసే తల్లికి ఏం సమాధానం చెప్పగలడు? "పాసయినా" నంటే కొండెక్కినంత సంతోషిస్తుం దామె,"తప్పిపోయాన" ని ఎలా ఆమెకు చెప్పడం?

చిచ్చుబుడ్డి శ్రీహరిరావు చెయ్యి పట్టుకున్నాడు. ఆయాసంతో "ఒరేయ్! నీ నెంబరు లేదురా, ఎంతో జాగ్రత్తగా చూశాను...." అన్నాడు; కళ్ళతో సానుభూతి వర్షిస్తూ.

శ్రీహరిరావు నడక సాగించాడు. చిచ్చుబుడ్డి వెనక పరుగెత్తుకుని వస్తూ "ఒరేయ్, మనవాళ్ళను కూడా రానివ్వు. ముందే వెళ్ళిపోతావేం?" అంటున్నాడు. శ్రీహరిరావు వెనుదిరిగి "మీరు తర్వాత రండి .... నేను మాబంధువుల ఇంటికి వెళ్ళి వాళ్ళను చూసి రావాలి" అని సాగిపోయాడు. చిచ్చుబుడ్డి ఇటు శ్రీహరిని వదలలేక అటు మిగిలిన స్నేహితులను వదల లేకా, ఒక క్షణం నుంచుని ఆలోచించి తర్వాత నెమ్మదిగా స్కూలువైపు సాగిపోయాడు.

ఎండ తగ్గుముఖం పట్టింది. కాని వెచ్చని గాలి నిప్పులమీద నుంచి వలె వీస్తూనే ఉన్నది. ఇంకా చల్లనిగాని మళ్ళలేదు. శ్రీహరిరావు

మనసు మనసులో లేదు. ఎటో తోచినవైపు నడక సాగించాడు. రైలు కట్ట ఎక్కి త్వరత్వరగా నడుస్తున్నాడు. అతనికి దు:ఖం పొంగి పొరలి వచ్చింది. ఒకచోట కూర్చుని కొద్ది నిముషాలసేపు ఏడ్చి మళ్ళా చొక్కా చివరలతో కళ్ళు తుడుచుకున్నాడు.

బాగా పొద్దుగూకి చల్లని గాలి మళ్లింది. పక్షులన్నీ వరుసలు వరుసలుగా జట్లు జట్లుగా హుషారుగా ఎగురుతూ గూళ్ళకు తిరిగిపోతున్నాయి. 'వాటికీ పరీక్షలూ లేవు.... ఫలితాలూ లేవు....ఎంత హాయిగా ఉన్నాయి' అనిపించిం దతనికి. రైలు పట్టాలమీద ఉన్న చిలుమును తినేందుకు వచ్చిందో, లేక పట్టాలు దాటే ప్రయత్నం చేసిందో ఒకపాముపిల్ల రెండు ముక్కలై పడివున్నది.

దూరాన రైలు వస్తున్నది. శ్రీహరి లేచి నడవసాగాడు. రైలు కూత పెడుతూ ముందుకు దూకి వస్తున్నది. శ్రీహరి అలాగే నడుస్తున్నాడు.రైలుదగ్గరలోకి వస్తున్నది. శ్రీహరి పట్టాలు దిగి నిలబడ్డాడు. రైలు 'గుప్పు గుప్పు' మని పొగ వదులుతూ దూసుకుని ముందుకు వెళ్ళిపోయింది. శ్రీహరి మళ్ళీ పట్టాలు ఎక్కి నడవటం ప్రారంభించాడు. ఆ పక్క స్టేషను ఏడు మైళ్ళు....అక్కడి నుంచి మళ్ళీ పొలంగట్లమీద అడ్డదారినపడి మైలున్నర పోతే అతని ఊరు.

ఇంటిదగ్గర అతని తల్లి సాయంకాలం నాలుగు గంటలకే వాకిట్లో నిలబడి అతనికోసం పొద్దుగూకేదాకా ఎదురు చూసింది. శ్రీహరి తోటి పిల్లలు ఎవరూ కనిపించలేదు. అది ఊరి చివరి ఇల్లు కావడంవల్ల వీధి గుమ్మంలో నిలబడితే రోడ్డుమీద మలుపు తిరిగినవారు కనిపించక తప్పదు. అలా ఆమె కళ్ళలో వత్తులు పెట్టుకుని చూస్తూ ఎంతోసేపు నిలబడింది..... వీడు ఫోర్తుఫారమ్ ప్యాసైతే ఫిఫ్తు ఫారంలోకి వస్తాడు. ఆతర్వాతస్కూలు ఫైనల్.... అంటే తన కష్టాలు ఇక రెండు సంవత్సరాలు.... ఆ తర్వాత

తన తమ్ముడు తన కిచ్చిన వాగ్దానం ప్రకారం వాడికి ఏదో ఒక ఉద్యోగం ఇప్పిస్తాడు. ముందు స్కూలు ఫైనలు కావాలి.

ప్రొద్దు గూకుతున్నకొద్దీ ఆమెకు ఆదుర్దా హెచ్చింది. పిల్లలెవరూ ఆమెకు కనిపించలేదు. వీరయ్య నీళ్ళ కావడి మోసుకుపోతూ "ఏమమ్మా! కుర్రాడు గట్టెక్కిండాడా లేదా?" అని అడిగాడు సాగిపోతూనే.... "ఏదీ.... వీడింకా రాలేదయ్యా....నాకూ ఆదుర్దాగానే ఉంది" అన్నదామె.

చిరు చీకట్లు వ్యాపిస్తూ ఉండగా రోడ్డు చివర నలుగు రైదుగురు పిల్లలు కనిపించారు. ఆమె 'అమ్మయ్య' అనుకుంది. కానీ, వాళ్ళు తమ ఇంటిముందుకు వచ్చేదాకా శ్రీహరి వాళ్ళలోలేడని ఆమెకు తెలియలేదు.... ఆమె పెద్దగా "మా వాడేడి ఉమాపతీ?" అని అడిగింది. ఉమాపతి సమాధానం చెప్పలేదు. చిచ్చుబుడ్డి మాత్రం "వాడింకా ఇంటికి రాలేదా? నాతో ఎవరో బంధువులను చూసి వస్తానన్నాడే....మాతో కలవనేలేదు....రిజల్టులో వాడి నంబరు లేదు...." అన్నాడు.

ఆమె క్రుంగిపోయింది. కళ్ళలో నీటి పొర కమ్ముకురాగా గుమ్మాని కానుకుని నిలుచుండి పోయింది. తర్వాత పావుగంట సేపటికి వీరయ్య వచ్చి సంగతి కనుక్కొని చేతి కర్ర తీసుకుని వెదకటానికి బయలేరి పోయాడు.

రాత్రి పదకొండు గంటలదాకా ఆమె ప్రాణా లుగబట్టుకుని ఆందోళనతో ఇంట్లోకీ, వాకిట్లోకీ పిచ్చి పట్టిన దానిలా తిరిగింది. అప్పటికి వీరయ్యా శ్రీహరి ఇంటికి చేరుకున్నారు. శ్రీహరి ఆ చిన్న రైల్వే స్టేషనులో ప్రయాణీకులు కూర్చునే బల్లమీద పడుకుని ఉన్నాడు.

ఆమె అతన్ని లోపలికి తీసుకువెళ్ళి వంటిమీద చేయివేసి చూస్తే వళ్ళు వేడిగా ఉన్నట్టనిపించింది, అది మొదలు శ్రీహరిరావుకు వరుసగా పక్షం రోజులపాటు వళ్ళు తెలియని జ్వరం....

దానితో చదువుకు స్వస్తి చెప్పటం జరిగింది. తర్వాత అతనికి చదువుకోవాలని అనిపించలేదు. అతని తల్లి, రెండు మూడుసార్లు చెప్పి చూసింది కాని అతడు మౌనంగా వూరుకోవడంవల్ల ఏం చెయ్యటానికీ తోచక, తన తమ్ముడికి ఉత్తరం వ్రాసింది. ఆయన వచ్చి శ్రీహరిరావుకు హితబోధ చేశాడు. "ఒకసారి తప్పగానే అంతగా నీరసపడిపోతే ఎలా గురూ? అందరూ అన్ని క్లాసులూ ఎక్కడా తప్పకుండానే పై చదువులకు వెళ్ళారా? నా మాట విని మళ్ళీ స్కూలులోచేరు" అని చెప్పిచూశాడు. శ్రీహరిరావు మారు పలకలేదు. అతని మనసులో ఒకటే దృశ్యం కనిపించింది. అది అతన్ని నిరుత్సాహ పరుస్తున్నది, పోయిన సంవత్సరం తనతో చదువుకున్న వారందరూ ఉమాపతి, విశ్వనాథం. రంగడూ, నత్తి శంకరయ్యా, జిడ్డు సూర్యం, చిచ్చుబుడ్డి అందరూ ప్యాసై పైక్లాసులకు వెళ్ళారు, తానొక్కడే వెనకబడిపోయాడు. తాను స్కూల్లో చేరితే మళ్ళీ పాత పుస్తకాలనే సంచిలో వేసుకుని వారి వెంట బడికి పోవాలి. వాళ్ళు కొత్త క్లాసులూ, కొత్త మాస్టర్లూ, కొత్త పుస్తకాలూ గురించి ఉత్సాహంగా మాట్లాడుకుంటూ హుషారుగా ఉంటారు. తాను పాత పుస్తకాలతో, పాత చదువుతో, నిరుత్సాహంగా నిలిచిపోవాలి. అది అతనికెంతో బాధాకరమైన విషయంగా తోచింది. అందువల్ల తన మేనమామ వెళ్ళిన తర్వాత తల్లితో ఖచ్చితంగా 'చదువుకో' నని చెప్పివేశాడు. ఆమె నిట్టూర్చి ఊరుకుంది.

శ్రీహరిరావులో అప్పుడు బాగా మార్పు వచ్చింది. ఎప్పుడూ మౌనంగా ఉండేవాడు. ఈడుకు మించిన గాంభీర్యం, ఎవరితోనూ ఎక్కువగా మాట్లాడక పోవడం అతని తల్లికి ఆదుర్దా కలిగించింది. అతడు చదువు మానేసిన మొదట్లో అప్పుడప్పుడు తన స్నేహితులు కొత్త కొత్త పుస్తకాలతో కొత్త క్లాసులకు ఉత్సాహంతో పోతూవుండగా చూచినప్పుడు

అతనికి బాధగానే ఉండేది. అయినా కాలక్రమేణా దాన్ని గురించి బాధ పడటం మానివేశాడు.

అతడు రోజూ సాయంకాలంపూట ఊరికి దూరంగా నడిచిపోతూ ఉండేవాడు... ఆ ఊరికి ఒక్క ప్రక్క దట్టమైన వెదురు పొదలూ, కుంకుడు చెట్లూ, జీడిమామిడి చెట్లు, సరిని తోపులూ ఉండేవి. కొన్నికొన్నిచోట్ల పట్టపగలే చిమ్మ చీకటి వ్యాపించి ఉండేది. పిలిస్తే మారుపలికేటంత దారుణంగా చీకట్లు చిక్కగా వ్యాపించి ఉండేవి. కీచురాళ్ల చప్పుడు, గాలి విసురుకు తల లూపుతున్న చెట్ల 'జుమ్మ' నే శబ్దమూ, అక్కడక్కడ చిత్ర విచిత్రమైన పక్షుల రొదలూ, గుండెలు 'ఝల్లు' మనిపిస్తూ ఉండేవి. ఆ దోవనే దాదాపు రెండు మైళ్ళు నడిచిపోతే సముద్రం.... అరమైలు దూరంలో ఉండగానే తెల్లని యిసుకనేల ప్రారంభం. నీరవ నిశీధులలో తమ ఊరికి కూడా సముద్రపు హోరు వినిపిస్తూ ఉండేది. పోగా పోగా నీలం రంగులో ఆకాశంతో కలిసిపోతున్న సముద్రమూ, పెద్ద ఘోషతో విపరీతమైన బలంతో ఎగిరెగిరి పడుతున్న కెరటాలూ, ప్రతి కెరటానికీ వెండి కిరీటాలు పెట్టినట్టు మెరిసే నురుగూ, అస్తమిస్తున్న సూర్యుని బంగారపు చివరి కాంతులు కెరటాలకు వేసే చిత్ర విచిత్ర వర్ణాలూ, పైన ఆహ్లాదంగా ఎగురుతూ పల్లటీలు కొట్టే రకరకాల పక్షులూ, శరీరాన్ని సేదదీర్చి జీవంపోసే చల్లనిగాలి.... అక్కడ అంతా మనోహరంగా ఉండేది. ఆ విశాల జలరాశి ముందు ప్రశాంతంగా కూర్చున్నప్పుడు యీలలు వేస్తూ వేగంగా వీచే గాలి ఏ దూర సీమల నుంచో చిత్ర విచిత్రమైన కథలను తీసుకువచ్చి వినిపిస్తున్నట్టుండేది. అలాకూర్చున్నంత సేపూ మనసంతా చిత్రమైన ఊహలతో నిండిపోయేది.ఈవిశాల సృష్టిలో మానవుడి దెంత అల్పస్థానం అనిపించేది.

శ్రీహరిరావు అప్పుడప్పుడు మధ్యాహ్నం పూటనే బయలుదేరివెళ్ళి సముద్రతీరంలో గడిపి ప్రొద్దుగూకుతూ ఉండగా తిరుగుముఖం పడుతూ

ఉండేవాడు. ఎక్కడికీ కదలనప్పుడు పగలంతా ఎవరెవరినో అడిగి తెచ్చుకున్న పుస్తకాలు చదువుతూ ఉండటమూ, సాయంకాలంపూట చెరువుగట్టుకు వెళ్లి చీకటి పడేవరకూ కూర్చుని రావడమూ, కూనిరాగాలు తీస్తూ వుండటమూగా ఉండేది అతని పని.

ఒక నాడతడు చెరువుగట్టున కూర్చునివుండి ఏమీ తోచక చిన్నచిన్న రాళ్ళు ఏరి దూరంగా విసురుతున్నాడు. పొద్దుగూకేందుకు బహుశా ఎంతో సేపు పట్టదేమో! సూర్యుడప్పుడే కమ్మరి కొలిమిలో ఎర్రగా కాల్చబడిన పాషాణపు బంతివలె క్రిందికి దిగిపోతున్నాడు. చెరువు గట్టున ఉన్న పెద్ద మర్రిచెట్టు దట్టమైన శాఖలలోని గూళ్ళలో ఉండి పక్షిపిల్లలు రొదచేస్తు న్నాయి. అప్పుడే చలిగాలి వీస్తున్నది. మరికాస్సేపు ఉంటే చలి పెద్ద పులిలా క్రూరంగా తన పాలన ప్రారంభిస్తుంది. కొంపా, గోడూ లేని దీనులు, అనాథలూ ఆ దుర్మార్గపు పాలనను భరించలేకనూ, భరించక చేసేది లేకనూ పళ్ళు పటపట లాడిస్తూ క్రుంగిపోతారు.

ఇంతలో వెనుకనుంచి ఎవరో అతన్ని పిలిచినట్టయింది. అతడు వెనుదిరిగి చూశాడు. ఒక నల్లని నడివయసు మనిషి ఏదో పేరు చెప్పి 'వారి ఇల్లెక్కడ?' అని అడుగుతున్నాడు. అత డడుగుతున్నది కరణంగారి ఇల్లు. అతని వెనుక ఒక అమ్మాయి నిలబడి ఉంది. ఆమె శ్రీహరిరావు వంక సమాధానం కోసం ఉత్కంఠతో చూస్తున్నది.

శ్రీహరిరావు వారిని తనతో రమ్మని కరణంగారి ఇల్లు చూపించాడు. వారిద్దరూ ఆ ఇంట్లోకి వెళ్ళిపోయిన తర్వాత తన ఇంటి వైపు నడవటం ప్రారంభించాడు.

అతని మనసులో ఇప్పుడా పిల్ల కళ్ళు మెదులుతున్నాయి. అతడు అంతవరకెన్నడూ అంత అందమైన అమ్మాయిని చూడలేదు. అస్త మిస్తున్న సూర్యుని అరుణకాంతులలో నిలువెత్తు శిల్పంవలె నిలబడి ఉండి

ఆమె తన వంకకు చూస్తున్న దృశ్యం గుర్తుకు వచ్చింది. ఆమె అంద మంతా ఒక ఎత్తు. ఆ కళ్ళ ఆనందం మరొక ఎత్తు. ఆ కళ్ళు స్వచ్ఛనీరము లతో నిండిన కాసారాలవలె, నిర్మేఘమైన శరత్కాలపు ఆకాశ ఖండాల వలె కాంతు లీనుతున్నాయి. ఆమె అవయవ సౌష్ఠవం సరేసరి. అద్భుత మైన పుట్టుక, సృష్టికర్త తన పనిచూస్తూ ప్రక్కన నిలబడిన అర్ధాంగికి అసూయ కలిగించే నిమిత్తం తన సర్వశక్తులూ వెచ్చించి యీ సౌందర్య రాశిని సృష్టించాడేమో!

మరునాడు శ్రీహరిరావు భోజనం చేస్తూవుండగా, తల్లి ఎదుటనే కూర్చుని అవీ ఇవీ మాట్లాడుతున్నది. ఆ మాటలలోనే కరణంగారి ఇంటికి వచ్చిన కొత్త మనుష్యుల ప్రసక్తి కూడా వచ్చింది. శ్రీహరిరావు అంత వరకూ అన్యాసక్తంగా వింటున్నవాడల్లా ఆ విషయాన్ని మాత్రం శ్రద్ధగా విన్నాడు. కరణంగారి కొక తమ్ము డున్నాడు. ఆయన కొక్క కూతురే సంతానం.... ఆ పిల్లపేరు వైదేహి... తల్లి ఆ పిల్ల చిన్నతనంలోనే పోయింది. అప్పటినుంచి ఆమె తండ్రి వైరాగ్యం పొంది మళ్ళీ యీ సంసార జంజాటంలో పడదలుచుకో లేదు. ఆ పిల్ల పోషణ చూస్తూ అలాగే కాలం గడిపాడు. ఆమెకు పధ్నాలుగు సంవత్సరాలు వచ్చాయి. ఇంతలో ఆయన హఠాత్తుగా ఏదో విషజ్వరం వల్ల కన్ను మూశాడు.... ఆ పిల్ల దిక్కులేనిదైపోయింది.... పెదతండ్రి వెళ్ళి అన్ని పనులూ పూర్తి చేసి ఆమెను ఇక్కడికి తీసుకువచ్చాడు. శ్రీహరిరావుకు అనుమానం కలిగింది. "నిన్న పాలేరును కాబోలు వెంటబెట్టుకుని ఒక అమ్మాయి - ఆమే కాబోలు—కరణంగారి ఇంటికోసం అడిగించింది. నేను చూపిం చాను. అప్పుడు ఆయన వెంట లేడే" అన్నాడు. అతని తల్లి "ఏదో పని ఉండి వెనక ఎక్కడో ఆగిపోయి ఉంటాడు. ఎలాగూ పాలేరు తోడు న్నాడు కదా అని వారిని ఇంటికి వెళ్ళమని పంపించాడేమో" అన్నది.

తర్వాత ఆమె తన ఇంటిని గురించీ, తన పరిస్థితులను గురించీ మామూలు పాట మొదలుపెట్టింది.

శ్రీహరిరావు తర్వాత ఒకనాటి సాయంకాలం సముద్రతీరాన కూర్చుని ఉన్నాడు. ఇప్పు డతని ఆలోచనలన్నీ "వైదేహి"ని గురించి నవే.... "ఎంత చక్కని పేరు" అనుకున్నాడు ముందుగా. తర్వాత అతని మనోఫలకంమీద మళ్ళీ అదే దృశ్యం....చిత్రంగా నిలబడి సమాధానం కోసం ఉత్కంఠతో తనవంక చూస్తున్నది ఆమె.... అ స్తమిస్తున్నసూర్యుని బంగారు కిరణాలు అసలే కుందనపు బొమ్మవంటి ఆమె శరీరానికి మరింత శోభ నిస్తున్నాయి. చిలిపిగాలులు ఆమె ముంగురులతో చెలగాట మాడుతూ వుండగా బంగారపు పుల్లలవంటి సన్నని వ్రేళ్ళతో వాటిని పైకితోస్తున్నది.... చెంపలకు చేరడేసి ఉన్న, ఆ నల్లని తళతళలాడే కన్నులతో పోల్చదగిన వీ సృష్టిలో ఏమున్నాయి?

శ్రీహరిరావు తనకు తెలియకుండానే ఆమెను గురించి ఆలోచిస్తు న్నాడు. అతని మనస్సులోకి మరేదీ రావడంలేదు. తా నామెను ప్రేమిస్తు న్నాడా? ఏమో! కాని....ఆమెను మళ్ళీచూడాలనీ, ఆమెను గురించే ఆలో చించాలనీ అనిపిస్తున్నది. ఆమెను గురించి ఆలోచిస్తూ అలా ఎంతసేపు కూర్చున్నాడో అతనికే తెలియదు....ఒక చిలిపి కెరటం ఉవ్వెత్తున లేచి వచ్చి అతని పాదాలను తడిపి పోయింది. దానితో అతడీ ప్రపంచంలోకి వచ్చి చూస్తే అప్పుడే ఉదయించి పైకి వస్తున్న చంద్రబింబపు స్వచ్ఛ కాంతులలో ఒకవైపు సముద్రభాగమంతా కరిగించిపోసిన వెండివలె మిలమిల మెరుస్తున్నది. సూర్యాస్తమయం ఎప్పుడయిందో, చంద్రోదయం ఎప్పు డయిందో, అతనికి తెలియలేదు. అత డింతసేపూ ఏవేవో కలలు కంటూ మరొక ప్రపంచంలో ఉన్నాడు. అప్పటికే పొద్దుపోయింది.... చాలా దూరం నడిచిపోవాలి. పైగా అతడు ఇంటినుంచి మధ్యాహ్నమే బయలుదేరి వచ్చాడు. ఇంటిదగ్గర అతని తల్లి ఎంత ఆరాటపడుతున్నదో,

అతడు విసురుగా నడిచి ఇల్లు చేరుకునే సరికి ఊరు మాటుమణిగి వుంది. బాగా పొద్దుపోయినందువల్ల వీథులన్నీ నిర్మానుష్యంగా ఉన్నాయి. ఉండీ, ఉడిగీ ఎక్కడో ఏపక్షి చేస్తున్న చప్పుడో ఏ యింట్లో ఏ పసివాడు ఏడ్చిన శబ్దమో వినబడుతున్నది.

అతడు గుమ్మంలో అడుగు పెడుతూనే పంచలో చలిగాలికి రెపరెప లాడుతున్న బుడ్డిదీపం పక్కన కూర్చునివున్న తల్లిని చూశాడు. ఆమె కొంగు చెవుల చుట్టూ కప్పుకుని పరధ్యానంగా కూర్చుని వుంది. ఆమె ప్రక్కనే దీపపు వెలుగులో మట్టి నేలమీద ఒక కార్డువుంది. లోపలికి వస్తున్న కొడుకును చూడగానే ఆమె గద్గదస్వరంతో "ఇంత పొద్దుపోయే వరకూ ఎక్కడ వున్నావురా? ఇంటిదగ్గర ఒక్కదాన్నీ వుంటానన్న ఆలోచనైనా లేదా నీకు?" అన్నది. ఆమె యింతవరకూ కనీసం ఆ మాత్రపు ప్రశ్నకూడా ఎన్నడూ అడుగలేదు. అతడు నివ్వెరపోయిఅంతలో సర్దుకుని "సముద్రంవైపు వెళ్ళానమ్మా! అక్కడ కూర్చుంటే కాలం గడిచి పోతున్నదే తెలియలేదు. పొరపాటయిపోయింది" అన్నాడు. ఆమె ఆర్ద్రమైన స్వరంతో నెమ్మదిగా "ఇవాళ అక్కయ్య వుత్తరం వ్రాయించింది. నీకు తెలుసుగా! ఆ కొంపలో దానికి వుత్తరం కొనియిచ్చి వ్రాసిపెట్టేవాళ్ళు కూడా ఎవరూ లేరు. మరి.... ఎవరిచేత వ్రాయించిందో పిచ్చితల్లి.... వుత్తరం చదువుతూ ఉంటే కడుపు తరుక్కుపోతున్నది. అయినా నా కన్నీ బాధకలిగించేవిగానే ఉన్నాయి. అటుచూస్తే దానికాపురం అలాఉంది.... ఇటుచూస్తే నువ్వేమో చదువు మానేసి యిల్లూ వాకిలీ పట్ట కుండా తిరుగుతున్నావు.... ఇల్లు గడవటం కష్టమైపోతున్నది.... అయినా నువ్వు యీ విషయాలేవీ పట్టించుకోకపోతే ఎలాగురా? నేను ఒక్కతెనూ ఎంతకాలమని ఇలా వేగగలను?" అన్నది.

శ్రీహరిరావు మనస్సు చివుక్కుమన్నది. నిజమే.... వయసుకు చిన్నవాడే అయినా ఇంటికైన పెద్దవాడు తాను. తన చిన్న యీడు చూసే

తల్లి తనతో ఎన్నడూ యిలా మాట్లాడలేదనే విషయం గ్రహించేందుకు అతనికి యెంతోసేపు పట్టలేదు. అలా చెప్పించుకోవలసి వచ్చినందుకు అతడు సిగ్గుతో తల వంచుకున్నాడు.

అతని దృష్టి వుత్తరం మీదికి మళ్లింది. దాన్ని చేతుల్లోకి తీసుకుని దీపం వత్తి పెద్దదిచేసి చదివాడు. ఎవరో పిల్లవాడు వ్రాసిన వ్రాతలాఉంది. అక్షరాలన్నీ తప్పులు, కూడబలుక్కుంటూ చదువవలసి వచ్చింది. తీరా చూస్తే అందులో ఆమె పడుతున్న బాధలేవీ లేవు. ఉత్తరంలో కేవలం కొద్ది వాక్యాలు మాత్రమే ఉన్నాయి. 'తమ దగ్గిర నుంచీ కొన్ని నెలలుగా ఉత్తరం రాలే' దనీ, 'కారణం తెలియద'నీ 'తమ్ముడు బాగా చదువుకుంటు న్నాడా?' అనీ, వ్రాయించిదామె. 'తనకు అత్తగారి యింటి దగ్గర బాగానే ఉన్నద'ని కూడా చివరలో ఉంది, శ్రీహరిరావు తలయెత్తి "అక్కడ తనకు బాగానే ఉన్నదని వ్రాసిందే" అన్నాడు. అతని తల్లి కళ్ళు తుడుచుకుని "కాకపోతే తను పడుతున్న బాధలన్నీ వ్రాయిస్తుం దనుకున్నావా? మన మెక్కడ దిగులుపడిపోతామో నని అలా వ్రాయించింది. అక్కడి అసలు సమాచారం నాకు తెలియదూ? బంగారు తల్లిని అనవసరంగా ఆ యమ కూపంలో పడేశాము" అన్నది.

శ్రీహరిరావుకు ఆ రాత్రి అంతా ముందు గదిలో కిటికీపక్కన మంచంలో పడుకుని భవిష్యత్తును గురించి ఆలోచించటంతో సరిపోయింది. అయినా అర్ధరాత్రి దాటి అతనికి నిద్ర ముంచుకుని వచ్చే వేళకు కూడా అతని అలోచనలు తెగలేదు.

తర్వాత రెండురోజులకు అతడొక నిర్ణయానికి వచ్చి తల్లి నడిగి ఐదు రూపాయలు తీసుకుని, ఆమె అనుజ్ఞకూడా తీసుకుని, తన మేనమామ గారి ఊరికి వెళ్ళాడు. ఆయన హఠాత్తుగా వూడిపడిన శ్రీహరిరావును చూసి "ఇలా వచ్చావేంరా శ్రీహరీ! అమ్మ కులాసాగా ఉందా?" అని అడిగాడు. శ్రీహరి తల వూపుతూ 'ఆఁ' అంటూ ఉండగా తేరుకుని కూతుర్ని కేక

వేసి "దుర్గా! బావ వచ్చాడు. కాళ్ళు కడుక్కునేందుకు నీళ్ళు తీసుకురా!" అన్నాడు. దుర్గ ఆయన కొక్కగానొక్క కూతురు. ఆ పిల్లకు పదమూడేళ్ళు దాటుతున్నాయి. చామనఛాయలో బక్కపలుచగా ఉంటుంది. శ్రీహరిరావు ఆ పిల్లను అప్పుడప్పుడు తప్ప ఎన్నడూ కలుసుకోలేదు. అందువల్ల వారిమధ్య పరిచయం వంటిది లేదనే చెప్పాలి. కాకపోతే తన కొక బావ ఉన్నాడనీ, ఘోర్తుఫారం తప్పి కూర్చున్నాడనీ, అతడేమాత్రపు సంపాదనపరుడైనా తన తండ్రి గంతేసి తనను అతనికిచ్చి పెళ్ళి జరిపిస్తాడనీ, పరాయి సంబంధాల కోసం వెదకటం ఆయనకు చిరాకనీ, దుర్గకు తెలుసు.

ఆ పిల్లకు మొదటినుంచీ భోగ భాగ్యాలమీద మనసు.... వాళ్ళు అంతగా కలిగినవారేమీ కాదు. ఏదో లోటులేకుండా జరిగిపోవటం తప్ప ఆ కుటుంబంలో ఆడంబరాలు ఏమాత్రమూ లేవు, ఆమె తల్లి ఒక మెత్తని ఇల్లాలు. ఎన్నడూ ఆమెకు జత చీరలకు మించి ఉండేవికావు. చిరుగులు పట్టినా ఓపికగా కుట్టుకుంటూ బాగుచేసుకుంటూ వాటితోనే కాలక్షేపంచేసేది. భర్తగాని, మరెవరయినా గాని గమనించి 'అయ్యో!' అనుకుని ఆమె అవసరాలు తీర్చవలసిందే తప్ప ఆమెకు అవితోచవు. అటువంటి తల్లి కడుపున పుట్టిన దుర్గకు చిత్రమైన నడవడి అబ్బింది. ఆమెకు మొదటి నుంచీ స్నేహితురాళ్ళంతా బాగా కలవారి పిల్లలు. వారిలో కొందరికి కార్లు కూడా ఉండేవి. ఆమె సావాసకత్తెలందరూ ఎల్లప్పుడూ ఖరీదైన దుస్తులతో, ముఖాలకు ఖరీదైన పౌడర్లూ, స్నోలతో, కాళ్ళకు ఖరీదైన చెప్పులతో, చేతులలో సువాసనలు విరజిమ్మే ఖరీదైనజేబు రుమాళ్ళతో నిరంతరం ఆడంబరంగా ఉండేవారు. వాళ్ళ ఇళ్ళలో రేడియోలు, సోఫాలు, పంకాలు, అద్దాల బీరువాలు.... అంతా నయనానందకరంగా ఉండేవి. తనది కేవలం మధ్య తరగతి సంసారమని దుర్గకు తెలుసు. అయినా మొదటి నుంచీ ఆమెకు అటువంటి ఇళ్ళలో జీవితం సుఖంగా గడపాలనీ, ఆడంబరాల మధ్య దర్జాగా, ఠీవిగా కాలం వెళ్ళబుచ్చాలని ఉండేది, అటువంటి ఆలోచన

లున్నందువల్ల ఆమెకు తన బావను తలుచుకుంటే ఏమిటోగా ఉండేది.... తనకు తెలిసినంతవరకూ అతని ప్రకృతి మృదువైనది కాదు. ఆనిర్ణయాని కామె చాలినంత ఉపపత్తితోనే వచ్చింది.

శ్రీహరిరావు వచ్చిన మూడోరోజున యెక్కడో యెవరో దక్షిణాది సంగీత విద్వాంసుడు కచేరీ చేస్తున్నాడని విని వెళ్ళి, రాత్రి పది గంటలవేళ చలిలో, ఘోరున కురిసే వానలో నిలువెల్లా తడిసి ఇంటికి వచ్చాడు. అతని మామా, అత్తాయిద్దరూ కొంచెం కంగారు పడ్డారు. ఒకరు తల తుడుచుకునేందుకు తుండూ, మరొకరు అతని సంచిలో నుంచిపొడి గుడ్డలూ అందించారు, అతని మామ "పోనీ....వానల రోజులు కదా వెళ్ళేటప్పుడు గొడుగు తీసుకు పోక పోయావా?" అన్నాడు.

మధ్య గదిలో మంచంలో వెచ్చగా పడుకుని దుప్పటి మడతల మధ్య కలలు కంటున్న దుర్గమనసులో "ఒట్టి అనాగరికపు మనిషి" అనుకున్నది.

అన్నట్టు ఇప్పటికి మాత్రం ఆమె తత్వం మారిందా? ఏమీలేదు.... లేశమాత్రం కూడా మారలేదు .... ఆమె అలాగే ఉంది. తరువాత జీవితంలో కూడా ఆమె అతని అభిరుచుల నన్నిటినీ అసహ్యించుకోవటం అలవాటు చేసుకుంది. అతనికి కాకరకాయ కూర అంటే పంచ ప్రాణాలూ....ఆమె ఆపేరు వినగానే మొహంచిట్లించి అసహ్యంనటించి "ఛీ! చేదువిషం అనేది. అతడే లొంగిపోయి తన ఒక్కడికోసం ఇంట్లో మిగిలిన వారందరూ బాధపడటం యెందుకు లెమ్మని ఆ కూరపేరు యెత్తటమే మానివేశాడు.... ఆమెకు సంగీత మంటే ద్వేషం లేదు. కాని, శ్రీహరిరావుకున్న సంగీతాభిమానం వల్ల ఆమె దాన్నిద్వేషించటంనేర్చుకుంది,....అతడెప్పుడైనా కులాసాగా సంగీతం విషయం మాట్లాడితే "పోనిద్దురూ! వెధవ సంగీతం" అని ఊరుకునేది. ఏనాడైనా మంచి సంగీత కచేరీకి వెళ్ళి పొద్దుపోయి ఇంటికి వచ్చిన తరువాత నాలుగు మెతు

రులు తిని పడుకోబోతూ ఏదో జ్ఞాపకం చేసుకుని హుషారుగా "లేపకే నాయెంకి లేపకే నిదురా ఈ పాటి సుఖము నేనింతవర కెరుగనే.... లేపకే...." అని గొంతెత్తగానే "పొద్దుపోయింది. 'అర్ధరాత్రి పూట అంకమ్మ శివాల' న్నట్టు ఇప్పుడు పాటలేమిటి? పడుకోక.... పిల్లలు లేస్తారు...." అనేది. ఆమాటలతో శ్రీహరిరావుమనస్సు గాయపడిపోయేది. అతని ఉత్సాహమంతా నీరుకారిపోయేది.... అయినా లొంగిపోవటం ఒక్కటే తనకు చేతనైంది. తన జీవితమేఅంత మొదటి నుంచీ....అటు వంటి మాటలు విన్నప్పుడు బాధతో మరొక వైపుకు తిరిగి పడుకునేవాడు.

తర్వాత రెండు మూడు రోజులకు శ్రీహరిరావు తన మేనమామ ఇంటికి వచ్చిన పని అయింది. ఆ వూర్లో పేరుపొందిన ఒక పెద్ద లాయరును ఆశ్రయించాడతడు. ఆయన మధ్య వయస్కుడు. మెత్తని మనసు కలవాడు. కల్పవృక్షమువంటి ప్రాక్టీసు కలవాడు. శ్రీహరిరావుగోడు అంతా విని తలయెత్తి చూసి 'నువ్వు చదువెందుకు మానేశావు?" అని ప్రశ్నించాడు. శ్రీ హరిరావు తన బాధలన్నీ చెప్పుకున్నాడు. వెనకరాబడి ఏమీ లేనందువల్లనూ, జరుగుబాటు కష్టంకావటం వల్లనూ అతడు చదువు మానేయవలసి వచ్చిందని లాయరుగారికిఅర్థమైంది. కాస్సేపాగి "సరే.... మీవారెవరో ఈవూళ్ళో వున్నా రన్నావుగా! మీ అమ్మను తీసుకు వచ్చి ఇక్కడ స్థిరపడు. నేను ఏదో ఏర్పాటు చేస్తానులే" అన్నాడు. తర్వాత అతడు అక్కడి గుమాస్తాను కలుసుకొని మాట్లాడితే అంతా అర్థమైంది. ఉదయంనుంచీ, సాయంకాలం దాకా అక్కడి రకరకాల డాక్యుమెంట్లకు కాపీలు తీయటం అతని పని? అందుకు అతనికి సుప్పై అయిదు రూపాయలదాకా జీతం ఉంటుంది.

ఆ మాత్రపుదానికే శ్రీహరిరావుకు కొండెక్కినంత సంతోషం గలిగింది. తన కాళ్ళమీద తాను నిలబడి తల్లిని కష్ట పెట్టకుండా గడపగలిగే రోజులు వచ్చాయని అతడు సంతోషించాడు. అభావమే

అతనికి ఎంతో సంతృప్తి కలిగించింది. అతడు మేనమామకూ, అత్తగారికీ ఈ విషయం చెప్పాడు. వారు ఈ వార్త విని పొంగిపోయారని చెప్పేం దుకు వీలులేదు. కాకపోతే మేనమామ మాత్రం "ఏదో ఫర్వాలేదు. అక్కడ ఉండి సోమరిగా కూర్చోవటం కంటే ఇది నయం కదూ? ఇదైనా మంచిదే. ఇలా కాలం గడుపుకుంటూ ఇతరచోట్ల ప్రయత్నించి మంచి దేదైనాదొరికితే స్థిరపడవచ్చు" అనుకున్నాడు. దుర్గమాత్రం "దస్తావేజులకు కాపీలు వ్రాయటం ఉద్యోగ మనిపించుకుంటుందా? కూలీ అనిపించు కుంటుంది. ఉద్యోగమంటే సరళ అన్నగారు చేసేది. ఆయనకు నెలకు ఎనిమిది వందలు జీతమట.... ఆయనవెంట ఎల్లప్పుడూ నౌకర్లు ఉంటారు. ఎప్పుడూ కారులో తప్ప క్రింద కాలు పెట్టడు. ఆయన కాల్చే సిగరెట్లు ఇంగ్లండులో తయారవుతాయని సరళ చెప్పింది. అవీ ఉద్యోగాలంటే" అనుకున్నది.

శ్రీహరిరావు తన సంచీ తీసుకుని బయలుదేరి "మంచిరోజు చూసుకుని అమ్మను తీసుకు వచ్చేస్తాను. అన్నట్టు ఆ పక్కయింట్లో రెండు గదుల భాగం అద్దెకు మాట్లాడి ఉంచండి. నెలకు ఆరు రూపాయల అద్దె ఎక్కువే. అయిదు రూపాయలైతే తాళం తీసుకుని ఉంచండి...." అని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు. దుర్గ లోపలి గుమ్మాని కానుకుని చూస్తూ నిలబడి పోయింది....ఆమె తల్లి "పిల్లవాడు బుద్ధిమంతుడే" అని అనడమూ తండ్రి అంగీకరిస్తూ తల వూపటమూ దుర్గకేమాత్రమూ నచ్చలేదు.

శ్రీహరిరావు రైలుదిగి హుషారుగా కూనిరాగం తీస్తూ పొలంగట్ల వెంట నడిచి యిల్లు చేరుకున్నాడు.... అప్పటికి వెన్నెల మనోహరంగా వ్యాపిస్తున్నది. ఆకాశంలో పలుచని జలతారు మబ్బులు వయ్యారంగా తేలిపోతున్నాయి, ఊరి మధ్యఉన్న వేణుగోపాలస్వామి ఆలయం నుంచి గంటలు వినబడుతున్నాయి. ఎక్కడనుంచో మనోహరమైన సన్నాయి

వాద్యం మెల్లగా వీస్తున్న గాలిలో తేలుతూ మంద మందంగా విని పిస్తున్నది,

అతని పిలుపు కర్ణపుటాలకు సోకగానే అతని తల్లి ఆనందంతో ఉరుకులు పరుగులుగా వెళ్ళి తలుపు తీసింది. అతడు లోపల అడుగు పెడుతూనే హడావిడిగా "అమ్మా! మంచిరోజు చూడు....సామాన్లన్నీ సర్దెయ్....మనం వెళ్ళిపోతున్నాం...." అన్నాడు. ఆమె కళ్ళల్లో నీళ్ళు ఉబుకుతున్నాయి. నెమ్మదిగా అడిగి సంగతులన్నీ తెలుసుకుని ఆమె సంతృప్తి చెందింది. 'అదేమీ పెద్ద ఉద్యోగం కాకపోయినా తమ కది చాలు.... తమ కాళ్ళమీద తాము నిలబడి ఏలోటూ లేకుండా యిలా జరిగి పోతే చాలు. అంతాకన్నా ఇంకేం కావాలి' అనుకున్నదామె.

అతడు భోజనం చేస్తూ కూడా ఏవేవో కబుర్లు చెప్పాడు, ఆమె అన్నిటినీ సంతోషంతో విన్నది. ఆమెకు కొడుకును చూస్తూవుంటేఒక విధంగా అప్పుడు గర్వంకలిగింది.

అతడు వాగి వాగి ఇక మాట్లాడేందుకు ఏమీలేక మెదలకుండా మజ్జిగ అన్నం కలుపుకుంటున్నాడు, ఇంతలో గాలి విసురుకు సన్నాయి వాద్యం మెత్తమెత్తగా హాయిగా వినిపించగా "ఎక్కడినుంచి?" అన్నట్టు అతడు తల్లి ముఖంలోకి చూశాడు. ఆమె "ఆనాడు కరణంగారి ఇంటికి రాలేదూ? నువ్వు యిల్లు చూపించిన అమ్మాయి. ఆ పిల్లకు నిక్షేపంలాంటి సంబంధం కుదిరింది. ఇవాళే పెళ్ళి కూతుర్ని చేశారు. ఈ రాత్రిబండికే పెళ్ళివారు తరలి వస్తారు. రైలుదగ్గరకు పాతిక బండ్లుపెళ్ళినయ్" అన్నది. తర్వాత ఒక్కక్షణం ఆగి "మనమూ చేశాం పిల్లపెళ్ళి .... ఏంలాభం? పువ్వులాంటి పిల్లను ఆ కుంపట్లో పడేశాము....ఏమిటో" అన్నది.

శ్రీహరిరావు మౌనంగా విన్నాడు, మజ్జిగ అన్నం పూర్తిగా తిన కుండానే చెయ్యి కడుక్కొని లేచి పోబోయాడు. తల్లి నివ్వెరపోయి

"అదేమిట్రా? అన్నం వదిలేశావేం?" అని అడిగితే "కడుపునిండిందమ్మా ఇక సహించదు" అని చెప్పి ముందుగదిలోకి వెళ్ళిపోయాడు.

వాకిట్లో గాలి బిగించింది. ఎక్కడా ఆకయినా కదలటంలేదు. ఆకాశంలో చంద్రబింబం ఏ మబ్బుచాటున చిక్కుబడి పోయిందో. ఉక్క పోస్తున్నది. అంటే కొద్దిసేపట్లోనే కుంభవృష్టిగా వర్షం కురవబోతున్న దన్నమాట.

శ్రీహరిరావు వరండా చివర నిశ్చలంగా నిలబడి ఉన్నాడు. ఆ ఇంటి ముందు నుంచి వరుసగా బండ్లు— బహుశా పెళ్ళివారివి కాబోలు— కదిలిపోతున్నాయి, ఆ వీధి చివరి వరకూ ఎద్దుల మెడలోని మువ్వల గలగల ధ్వని వినిపిస్తూనే ఉంది. ఆకాశం సిరా పులిమిన కాయితంవలె నల్లని మబ్బులతో నిండిఉంది. విరబూచిఉన్న పారిజాతాన్ని దులిపినట్లు ఏ చిన్నగాలి విసురుకో వర్షం ప్రారంభం కావచ్చు. సన్నాయి నొక్కులు ఉండి ఉండి వినబడుతూనే ఉన్నాయి.

చల్లనిగాలి మళ్ళింది. వరండాలో చివర నిలబడివున్న శ్రీహరిరావు మీద పెద్ద పెద్ద వర్షపు చినుకులు పడ్డాయి. అలా చూస్తూ ఉండగానే కొద్ది క్షణాలలో తన నెవరో తరుముకుని వచ్చినట్లు వర్షం రొదచేస్తూ కురవటం ప్రారంభించింది.

శ్రీహరిరావు తల్లి గుమ్మంలోకి వచ్చి "అలా జల్లులో నిలబడ్డా వెందుకురా?" అన్నది. అత డామె మాట విని యివతలికి వచ్చాడు. చేతిలో దీపం వెలుగులో అతని మ్లానవదనాన్ని చూసి తల్లి ఆత్రుతగా "ఏమిట్రా? అలా ఉన్నావేం?" అని అడిగింది ఆ ప్రశ్నలో అతడు యీ ప్రపంచంలోకి వచ్చి "ఆఁ! ఏం లేదులే" అన్నాడు.

ఆ రాత్రి అంతా అతనికి నిద్ర పట్టలేదు. ఏవేవో ఆలోచనలతో మనస్సు వికలం అయిపోయింది. పచ్చని నుదుట పడుతున్న ముంగురులను

బంగారపు పుల్లలవంటి సన్నని వ్రేళ్ళతో పైకి తోసుకుంటూ తనవంక చూస్తున్నట్టు చెక్కబడిన అమరశిల్పంవలె ఆఅమ్మాయి గుర్తుకువస్తున్నది. అతడామెను ఎందుకో అభిమానించాడు. ఆమెను గురించి ప్రశాంత సంధ్యవేళలలోనూ. నిద్రపట్టని వెన్నెల రాత్రులలోనూ ఎంతగానో ఆలోచించాడు. ఎన్నెన్నో కమ్మని కలలు కన్నాడు.... కాని తెల్లవారితే. అంటే మరికొన్ని గంటలలో, ఆమెకు పెళ్ళి జరిగిపోతున్నది. .... ఆమె పరాయిదై పోతున్నది.... ఈ రాత్రి ఎప్పటికీ తెల్లవారకుండా ఇలాగే ఉండిపోతే! .... అతడు తన పిచ్చి ఆలోచనలకు నవ్వుకున్నాడు. ఆమె తనను గురించి ఇలా ఆలోచించదు. బహుశా తనను మరిచిపోయి ఉంటుంది కూడా. తాము మళ్ళీ కలుసుకున్న దెప్పుడు? తెలియనప్పుడు ఇల్లు చూపినంత మాత్రంలో ఆమె తనను ఆజన్మాంతమూ గుర్తుపెట్టు కుంటుం దనుకోవడం వెర్రి కదూ? మరి తాను ఆమెను గురించి ఇంతగా ఆలోచించడానికి కారణం ఏమిటీ? ఏమో! అతని కదే అర్థం కావడం లేదు. అయినా ఇప్పుడు ఆమెను గురించి ఆలోచించడం పాపం కూడా.... అతడు కళ్ళు గట్టిగా మూసుకుని నిద్ర పట్టించుకునే ప్రయత్నం చేశాడు.

అతనికి మెలకువ వచ్చి కళ్ళు విప్పేసరికి ఇంకా చీకట్లు బాగా విడిపోలేదు. అప్పుడే పెళ్ళివారి ఇంట్లో నుంచి మంగళ వాద్యాలు విన వస్తున్నాయి. అతడు లేచి కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని పంచలోకూర్చుని ఉండగా వారి ఇంటికి పట్టు చీరెల రెపరెపలతో నలుగురు ముత్తయిదువులు పెళ్ళిపిలుపుతో వచ్చారు. గుమ్మానికి కుంకుమ పెట్టి 'తప్పకుండా' రమ్మని మరీ మరీ చెప్పి వారు వెళ్ళిపోయారు.

బాగా ఎండ వచ్చింది. శ్రీహరిరావు తల్లి పంచలోకి వచ్చి "ముహూర్తంవేళ అయింది. నువ్వెళ్ళిరా శ్రీహరీ! మరీ మరీ చెప్పి వెళ్ళారు. వెళ్ళకపోతే బాగుండదు .... " అన్నది. శ్రీహరిరావు ముందు తల అడ్డంగా ఊపాడు కాని తర్వాత ఎందుకో మనస్సు మార్చుకుని

"అలాగే" అని సమాధానం చెప్పి పంచె కట్టుకుని చొక్కా తొడుక్కుని భుజాన కండువాతో బయలుదేరాడు. అతడలా గుమ్మం దాటుతూ ఉండగా తల్లి ఎందుకో ఉన్నట్టుండి "దుర్గ నీతో చనువుగా మాట్లాడిందటరా?" అని అడిగింది. అతడు వెనుదిరిగి తల్లి ముఖంలోని చిరునవ్వు చూసి ముందు నివ్వెర పోయి తర్వాత తల ఊపి బయటికి వెళ్ళి పోయాడు.

అతడు వెళ్ళేసరికి మంగళసూత్రధారణ జరుగుతున్నది. అందరితో బాటు అతని చేతిలోనూ అక్షతలు ఉంచారు. అందరితోపాటు అతడూ వాటిని వధూవరులమీద చల్లాడు. అతడు నుంచుని వున్న చోటికి వధువు మాత్రమే ఎదురుగా కనిపిస్తున్నది. అతడు పెళ్ళికొడుకును చూడలేక పోయాడు. అతనికి చూడాలనీ అనిపించలేదు. పెళ్ళికూతురు తల వంచుకుని ఉంది. పలుచని మధుపర్కాలతో అక్షతలూ, పసుపూ పడిన నల్లని కేశబంధంతో ఆమె ఒక బంగారు శిల్పంవలె వెలుగులను చిమ్ముతూనే ఉన్నది.

శ్రీహరిరావు ఎందుకో నిట్టూర్చాడు. తర్వాత ఇక వెళ్ళిపోదామని వెనుదిరగగానే కరణంగారు ఎటో హడావిడిగా పోతున్నవాడు ఆగి, "ఎవరూ! శ్రీహరేనా?" అంటూ దగ్గరగా వచ్చి "గుర్తుపట్టలేక పోయానురా! ఎలా ఉంది మీ అమ్మ?" అని అడిగాడు. శ్రీహరిరావు "బాగానే ఉన్నామండీ.... కొద్ది రోజులలో మా మేనమామగారి ఊరు పోదామనుకుంటున్నాము. అక్కడ నాకు పని దొరికింది...." అని చెప్పాడు.

ఆయన "అలాగా? పోన్లే నాయనా! ఏదో కష్టాలపాలై ఆమాత్రం నిలదొక్కుకున్నారు. ఇంతకూ మీ అమ్మ మంచితనమూ, వోర్పూ కారణ మనుకో .... మహా యోగ్యురాలు .... నువ్వూ ఒక ఇంటివాడివైతే ఆమెకు అంతకు మించి కావలసిందేమి ఉంది? .... అయినా మీ మేనమామ కూతురు ఉందిగా బయటికి పోనక్కర్లేదు. పోదామనుకున్నా మీ

మామ ఊరుకోడు .... అన్నట్టు ఏదో పనిమీద వెడుతూ నీతో మాట్లాడుతూ ఉండిపోయాను. ఉండు నాయనా. భోజనం చేసి వెళ్ళ వచ్చు...." అంటూ మరోవైపుకు వెళ్ళిపోయాడు.

శ్రీహరిరావు ఈసారి ఆశ్చర్యపడలేదు. పొద్దున అతని తల్లి ఆమాట అన్నప్పుడు అతనికి ఆ విషయం కొత్తగా తోచి అతడు ఆశ్చర్య పడిన మాట నిజమే. ఆయన మాటాడిన తర్వాత ఉదాసీనంగా నవ్వు కుంటూ వీధిలోకి వచ్చాడు. అతనికి దుర్గ జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఆ పిల్లకూ, అతనికీ మధ్య చనువూ, స్నేహమూ ఎప్పుడూ లేవు.... పెద్దల మనసులలో యీ ప్రస్తావన మొదటినుంచీ ఉందేమో కాని వారికీ వీరికీ మొదటినుంచీ రాకపోకలు తక్కువ కావడంవల్ల వీ రిదరికీ మధ్య ఎటువంటి పరిచయమూ ఏర్పడలేదు. ఇటీవల శ్రీహరిరావు వారి యింటికి వెళ్ళినప్పుడు ఆమె కదలికలూ, పద్ధతీ అంతా చాలా ముభావంగా కనిపించాయి. ఆమె అన్ని రోజులూ అతనితో పెదవి కదిపి ఒక్కమాటకూడా ఆడలేదు. అందువల్ల ఆమె తనను గురించి ఏమనుకుంటున్నదో అతనికి తెలియదు. తన కామె పట్ల ప్రత్యేకంగా ఏ భావమూ లేదు....అయినా పెళ్ళి ప్రసక్తి వచ్చి నప్పుడు "ఇప్పట్లో చేసుకోనంటే తీరిపోతుంది" అనుకున్నా డతడు.... కాని అతనిలో పెద్ద లోపం ఏమిటంటే తనేమి అనుకుంటున్నాడో ఎదుటివారికి చెప్పలేక పోవడం....అవతలివారు ఒత్తిడిచేస్తూ రెండు మాటలు అనగానే లొంగిపోవడం.... మొదటినుంచీయీలక్షణాలవల్లే అతడు చెడిపోయాడు. అతడు లొంగనిదల్లా ఇంతవరకూ ఒక్క విషయంలోనే. ఉద్యోగంలో మామూళ్ళు (అంటే లంచాలు కాదూ?) తీసుకోవటంమాత్రం అతనికి చేతకాదు. అది కేవలం భయంవల్లనే కావచ్చు. ఆ విషయంలో మాత్రం ఎదుటివా రెంత ఒత్తిడిచేస్తే తర్వాత జీవితంలో దానిపట్ల అంత విముఖు డవుతూ వచ్చాడు.

కొన్నాళ్ళ తర్వాత ఒక మంచి రోజు నిర్ణయం అయింది. ఆనాడు రాత్రి సరిగా ఏడుగంటలవేళ బయలుదేరి ఎద్దులబండిలో సామానుతోసహా స్టేషనుకు చేరుకుని పదకొండుగంటల బండి అందుకునేటట్టు నిర్ణయం జరిగింది. వీరయ్య వారికి బాగా సహాయం చేశాడు. ఆ ఏటి తాలూకు మక్తా సొమ్ము రైతుదగ్గర ఒకటికిరెండుసార్లుతిరిగి సాధించుకు వచ్చాడు. అతడే ఎద్దుబండి కూడా మాట్లాడి సిద్ధంగా ఉంచాడు.

ఆనాడు ఉదయం శ్రీహరిరావు పంచలో నిలబడి వుండగాకరణం గారి యింటిముందు నుంచి రెండు బండ్లు బయలు దేరుతూ ఉన్నాయి. ఎవరో మంచి శకునం చూసుకుని ప్రయాణ మవుతున్నట్లున్నారు. బండ్లు దగ్గరగా వస్తున్న కొద్దీ శ్రీహరిరావు ఉత్కంఠతో అటే చూశాడు. తమ ఇంటిముందుకు వచ్చేసరికి ముందు బండిలో పెళ్ళికూతురూ, పెళ్ళికొడుకూ, కరణంగారూ, మరెవరో ఇద్దరు ఆడవాళ్ళూ కనిపించారు. వెనకబండిలో ఏదో సామాను వస్తున్నది.

అతడు పరధ్యానం గానే దూరదూరంగా ఆ బండివెంట నడిచాడు. ఆ నాలుగుమైళ్ళ దూరమూ అలాగే నడిచి వారితోపాటే స్టేషనుకుచేరుకున్నాడు. వారక్కడికి వెళ్ళిన కొద్దినిముషాలకే రైలు రావటంతో బండివాళ్ళు త్వరత్వరగాసామానన్నీరైల్లో ఎక్కించారు. వధూవరులూ, కరణంగారూ, మిగిలిన యిద్దరు ఆడవాళ్ళు ఒక పెట్టెలో ఎక్కికూర్చున్నారు. శ్రీహరిరావు స్టేషను బయట నిలబడి కటకటాలలోనుంచి చూస్తున్నాడు. ఆమె కిటికీ ప్రక్కన కూర్చున్నది. ఆమె కెదురుగా ఆమె భర్త కూర్చున్నాడు. శ్రీహరిరావు మరెవరినీ చూడటం లేదు. కేవలం పైదేహి ముఖపద్మం మీదనే అతని చూపుల తుమ్మెదలు నిలిచిఉన్నాయి. ఆచూపులలో ఇప్పుడు చిత్రమైన గౌరవభావం తప్ప మరేమీలేదు. అలా ఎంతసేపో లేదు. రైలు కూతవేసి ముందు నెమ్మదిగా కదిలి తర్వాత వేగంగా మరింత వేగంగా పరుగెత్తుతూ కొద్ది క్షణాల్లోనే కనుచూపు మేర దాటిపోయింది.

శ్రీహరిరావు రైలు ఒదిలిన పొగకూడా కనుపించనంత వరకూ చూసి తర్వాత వెనుదిరిగి పొలంగట్లవెంట అడ్డదారినపడి యింటికి చేరుకున్నాడు.

ఆనాడు పొద్దు గూకుతున్న సమయంలో వారి యింటి ముందుబండి వచ్చి ఆగింది. వీరయ్య సామానులను ఒక్కొక్కటిగా తెచ్చిబండిలో ఉంచి 'అమ్మా! ఇక కదలిరండి.... ఆలస్యం కాకూడదు.....' అంటున్నాడు. శ్రీహరిరావు యివతలికి వచ్చాడు. అతని తల్లి లోపలినుంచి నెమ్మదిగా యివతలికి వచ్చి తాళం వేసి ఎందుకో శిలాప్రతిమలా అలాగేనిలబడి పోయింది. ఒక్కక్షణం తరువాత వీరయ్య కేక విని మాటిమాటికీవెను దిరిగి చూస్తూ ఆ విశాలావరణలో నడిచివచ్చి బండి ఎక్కి కూర్చుంది. ఆమె కళ్ళ వెంట ధారాపాతంగా అశ్రువులు రాలుతూ వుంటే "అదేమి టమ్మా ఊరుకో" అన్నాడు శ్రీహరిరావు.

వీరయ్య అలాగే నిలబడి "తప్పు తల్లీ! అలా కంట తడి పెట్ట కూడదు. ఇంటికొచ్చిన దిగులేమీ లేదు. మన ఊరికి కొత్తగావచ్చిన బడిపంతులు ఉంటానన్నాడు. ఉండమన్నాను. మనక్కావలసింది అద్దె కాదు. .... రోజూయింటి ముందు చిమ్మి ముగ్గుపెట్టి, పొద్దు గూకగానే దీపం వెలిగించేవాళ్ళు కావాలి....ఆయన ఇంటిని నిక్షేపంలా చూసు కుంటాడు. తాళంచెవి ఇలా ఇవ్వు...." అన్నాడు.

ఆమె తలవూపి కళ్ళుతుడుచుకుని శ్రీహరిరావుచేత తాళంచెవిఅతని కిప్పించింది. వీరయ్య తన కొడుక్కు దాన్ని యిచ్చి 'మీ అమ్మకివ్వరా?' అని పంపించి వీధి చివరకుచూసి "అదుగో రత్తమ్మగారు .... మంచి శకునం" అని ఎగిరి గంతేసి బండి ఎక్కి ఎద్దులను అదిలించాడు. అవి మెడలో మువ్వలు 'గణగణ' మ్రోగుతూ ఉండగా వేగంగా నడవటం ప్రారంభించాయి.

శ్రీహరిరావుకు తాను చిన్నతనంనుంచి ఆడుకున్నస్థలాలూ. తిరిగిన స్థలాలూ వెనుకబడి పోతూవుంటే కొంచెం దిగులు కలిగింది. అయినా

తమాయించుకున్నాడు. తాను ఇప్పుడు దిగులుపడితే ఎలా? ఇంకా ఈ విధంగా ఎన్ని వూళ్ళు, ఎన్ని స్థలాలు, ఎన్ని ఉద్యోగాలు మారవలసి ఉంటుందో, అతని తల్లిమాత్రం ఉండి ఉండి కళ్ళ నీళ్లు తుడుచుకుంటూనే ఉంది.

స్టేషనులో బండి కదులుతూ ఉండగా వీరయ్య "అప్పుడప్పుడు వస్తూఉండండి.... మరిచిపోవద్దు" అంటూచేయి ఊపుతూ నిలబడ్డాడు. అతని కళ్ళలోనూ ఎందుకో నీటి పొర నిలిచింది. తల్లి సరేసరి.... దుఃఖం ఆపలేక ఒక్కసారిగా ఆమె పమిటకొంగులో మొహం దాచుకుంది. కొద్దిసేపటికే రైలు ఆ పరిసరాలనూ, పచ్చని పొలాలనూ, ఊళ్ళనూ వెనక వదిలి పరుగు ప్రారంభించింది.

వారు చేరవలసిన ఊరు చేరుకుని కొత్త యింట్లో ప్రవేశించారు. ఇల్లంతా కలిసి రెండే రెండు గదులు. మట్టిగోడలు, మట్టినేల. అతనికి కొత్తలో ఉత్సాహం ఇచ్చింది తన పని ఒకటే. అతడు ముందుగా వెళ్లి ఆ లాయరుగారితో మాట్లాడి వచ్చాడు. ఆయన అతన్ని 'మరునాటినుంచే పనిలోకి రమ్మ'న్నాడు.

మరునాడు ఉదయం బయలుదేరబోతూ ఉండగా వీపున చొక్కా చిరిగి ఉండటం గమనించాడు. వెంటనే తల్లిని పిలిచి చూపించి 'కొంచెం కుట్టి పెట్టవమ్మా' అన్నాడు. ఆమె ఆ చొక్కా అలాగే తొడుక్కోమని చెప్పి పెద్ద పెట్టెలో వెదికి ఒక కోటు తీసుకువచ్చి అతనికి తొడిగింది. అది అతని తండ్రిది. ఆయన 'పెద్ద పెద్ద కచేరీలకు వెళ్ళినప్పుడు వుంటుంది లెమ్మ'ని యెప్పుడో కుట్టించుకున్న కోటు అది. ఆయన తర్వాత దాన్ని యెన్నడూ తొడుక్కోనే లేదు. అది అలాగే పెట్టె అడుగున వుండిపోయింది.

అతడా కోటు తొడుక్కొని పనిలో ప్రవేశించాడు. ఇక ఆనాటి నుంచి దాదాపు ఎనిమిది నెలల వరకు అదే పని. రోజూ లాయరుగారి ఇంట్లో పంచలో మూలగా చిన్న డస్కు ముందు కూర్చుని వరుసగా రకరకాల కాయితాలకు కాపీ తీస్తూ ఉండేవాడు. మొదట్లో ఆ పని ఉత్సాహంతోనే చేసేవాడు. కాని రాను రాను అంత కష్టమైన పని మరొకటి వుండదనిపించేది. ఇక అతడు వారినీ వీరినీ ఆశ్రయిస్తూనే, యితర ప్రయత్నాలు చేస్తూనే రకరకాల వుద్యోగాలకు అప్లయి చేస్తూనే పనికొనసాగించాడు, దాదాపు యెనిమిది నెలల తర్వాత అతని మీద అభిమానంతో ఒక పెద్దమనిషి చేసిన ప్రయత్నాలు ఫలించినందువల్లఅతనికి అరవై మూడు రూపాయల వేతనంతో ప్రభుత్వంవారు కరుణతో యిచ్చిన ఉద్యోగంలభించింది. ఇక అప్పటినుంచీ అతని కదే దిక్కయింది. ఆ వుద్యోగంలోనే అనేకమైన ఊళ్ళు మారాడు. రకరకాల వ్యక్తులతో పరిచయం లభించింది. రకరకాల పై ఉద్యోగులు అతనిపట్ల రకరకాలుగా ప్రవర్తించారు. అతని జీవితం యెదుగూ బొదుగూ లేకుండా అలాగే నెమ్మదిగా జరిగిపోతున్నది.

4

నాలుగవ అరగంట అయిపోయినట్టు సూచిస్తూ గణగణమని బెల్ మ్రోగుతున్నది, శ్రీహరిరావు మళ్ళీ ఈప్రపంచంలోకి వచ్చాడు. హాల్లో కొద్దిమంది పేపరిచ్చేసి వెళ్ళిపోయినట్టున్నారు. తన ప్రక్కనున్న జమీందార్ల అబ్బాయి ఇప్పుడే లేచి వెళ్ళిపోతున్నాడు. మొదటివరుసలో ఆడపిల్ల కలం పళ్ళ మధ్య ఉంచుకుని దేన్నిగురించో దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నది. వాచర్లిద్దరూ చెరొక వైపూ కుర్చీలలోకూర్చొనివున్నారు. శ్రీహరిరావు తన ముందున్న పేపరు గాలి కెగిరిపోతూవుంటే దాన్నిపట్టుకుని

ఆపి తన కలాన్ని జేబులోనుంచి తీసి దానిమీద బరువుగా వుంచాడు. తర్వాత పైకప్పువంక చూస్తూ కూర్చున్నాడు.

తనకు గవర్నమెంటు వుద్యోగం దొరికిందని వినగానే తల్లీ, మేనమామా, ఆయన భార్యా అందరూ యెంతగానో సంతోషించారు. అవును మరి. ఆరోజులలో ఆ ఉద్యోగం, ఆ జీతమూ, నిజంగానే అందరి దృష్టిలోనూ గొప్పగా వుండేవి. ఇక దుర్గ....ఆమె ఆ రోజులలో ఏమనుకున్నదో ఆమెకే తెలియాలి.

తన మేనమామ నెమ్మదినెమ్మదిగా తన తల్లితో పెళ్ళిప్రస్తావన తీసుకురావటం శ్రీహరిరావు గమనించాడు. అయినా పట్టించుకోనట్టు తప్పుకు తిరిగాడు. కాని అలా యెన్నాళ్ళో తప్పుకునేందుకు వీలులేకపోయింది. కొత్తవుద్యోగంలో చేరి రెండునెలల పాటు జీతం తీసుకునేసరికి పెళ్ళి విషయం బాగా బహిరంగంగానే చర్చకు వచ్చింది. అతనిమేనత్తవారి యింటికి వచ్చినప్పుడల్లా "ఏమయ్యా! శ్రీహరీ; ముహూర్తం పెట్టించమంటావా?" అని అడుగుతూ వుండేది. అతడు బలవంతంగానవ్వి ఏ సమాధానమూ చెప్పకుండా యెటో పోయేవాడు.

ఒకనాడు అతని అత్తమామలిద్దరూ మాట యిచ్చి పుచ్చుకోవటం కోసం వచ్చి కూర్చున్నారు. శ్రీహరిరావుతల్లి తనమీద ఏమీభారంఉంచుకోకుండా "పిల్లల కిష్టమైతే నాఅభ్యంతరం ఏమీలేదు." అన్నది.

అప్పుడు మేనమామ ఏమిరా నాయనా! మీఅమ్మ భారమంతా నీమీదే పెట్టింది. ఏం చెబుతావు" అని అడిగాడు.

శ్రీహరిరావు ఇబ్బందిలోపడినెమ్మదిగా "ఇప్పుడుపెళ్ళికేంతొందర ఇప్పుడు వద్దు...." అన్నాడు.

అతని మేనమామ గబగబా "అదేమన్నమాట? ఏ యీడులో జరగ వలసిన ముచ్చటలాయీడులోజరిగిపోవాలి, నువ్వు 'ఊఁ!' అనడమే తరువాయి" అన్నాడు.

శ్రీహరి సందేహిస్తూ తలవంచుకుని వుండగా అతనితల్లి "ఇంతకీ దుర్గ ఏమంటుందో కనుక్కున్నావుట్రా తమ్ముడూ" అని అడగటం అతని కెంతో సంతోషం కలిగించింది. పిల్లతల్లి ఆమాటవిని "ఆ? పసిపిల్ల....దాని యిష్టానికేమొచ్చె....మనం పెద్దలం నిర్ణయిస్తే అదికాదంటుందా?" అన్నది. శ్రీహరిరావు దానితో ఇరుకున పడి నప్పటికీ, చివరకు తలవూపక తప్పలేదు.

పెళ్ళిప్రయత్నాలు జరుగుతూ వుండగా దుర్గ మాటిమాటికీ చికాకు పడుతూ వుండటమూ, యెప్పుడూ ఒంటరిగా కూర్చుంటూ వుండటమూ యెవరైనా పలుకరిస్తే విసుక్కోవటమూ, అవీయివీ విసిరికొడుతూవుండ టమూ సాగించింది. అయినా ఆమె తల్లిదండ్రులివేమీ పట్టించుకోలేదు. ఆమె నోరువిప్పి వారితో "నాకీసంబంధం ఇష్టంలేద"ని యెలాచెప్ప గలదు? అలా ఆమెచూస్తూవుండగానే జరగవలసినవన్నీ జరిగిపోయాయి.

అయితే శ్రీహరిరావు మనసును కలత పెట్టిన విషయాలుకొన్ని వున్నాయి. పెళ్ళిలో దుర్గ తలంబ్రాలు పోయవలసిన ఘట్టంలోమెదల కుండా కూర్చుంది. బంగారం ముక్కలుగా కొట్టిపోసినట్టున్న అక్షతలు తాను రెండు చేతులతోనూ యెత్తి దుర్గ కబరీభరంమీద పోశాడు. అవి ఆమె ధరించిన మధుపర్కాలమీద తళతళలాడుతూ మిలమిల లాడుతూ బంగారపు ముక్కలవలెనే కాంతులీనుతూ పడి జారిపోయాయి. ప్రతిగా ఆమె పోయవలసి వుండికూడా మెదలకుండా కూర్చున్నది. పురోహితుడూ పెద్దలూ రెండుమూడుసార్లు చెప్పి చూసినా లాభంలేకపోయింది. అంత టితో ఆముచ్చట తీరిపోయింది.

తర్వాత తలుపుల దగ్గర పేర్లు చెప్పవలసినచోట కొంచెం సేపు బెట్టు చేసినా చివరకు లొంగి శ్రీహరిరావు 'దుర్గ' అని చెప్పివేశాడు. కాని దుర్గచేత మాత్రం భర్త పేరు ఎవరూ చెప్పించలేక పోయారు. వాడూ వీరూ "అమ్మా! చెప్పుతల్లీ. లేకపోతే తప్పు .... " అని ఎంతగా

బతిమాలినా కొయ్యబొమ్మలా నిలబడిపోయిందే గాని ఆపిల్ల తన సొమ్మేం పోతుందనో పెదవి కదపనైనా లేదు. చివరకు ఆమె తల్లికి కోపంవచ్చి కఠినంగా మాట్లాడగా నిశ్శబ్దంగా ఏడుపు సాగించింది. ... దానితో అందరూ "సరే .... ముచ్చటలకేమొచ్చెలే .... ఏడుపు లెందుకు .... ఫరవాలేదు. లోపలికి రండి" అని సర్దుబాటు చేశారు. "చిన్నతనం లెమ్మ" నుకున్నారందరూ.

శ్రీహరిరావుకు నవ్వు వచ్చింది పై వృత్తాంతం తలుచుకోగానే.... దుర్గ స్వతహాగా మంచిదే .... ఆమెకు అంతరాంతరాల్లో తనపట్ల గాఢమైన అభిమానమూ ఉన్నదని అతనికి తెలుసు. కాని ఆమెలో ఏదో అసంతృప్తి ఇప్పటికీ ఎప్పుడూ నిశ్శబ్దంగా ఉంటుంది. పిల్లలమీద ప్రేమానురాగాలున్నప్పటికీ ఒక్కొక్కప్పుడు వాళ్ళను చావగొడుతూ ఉంటుంది. ఆమెకు నగలమీదా, ఖరీదైన చీరెలమీదా, భోగభాగ్యాలమీదా ఉన్న మోజు ఇప్పటికీ తీరలేదు. అది ఇప్పట్లో – అంటే ఈ తరంలోనే – తీరేది కాదు. తాను మాత్రం ఏం చేయ గలడు?

తర్వాత పిల్లలూ, సంసారం, ఎప్పుడూ ఎవరికో ఒకళ్ళకు జబ్బులూ, ఉద్యోగంలో బదిలీలు, చాలీచాలని, ఇంక్రిమెంటు లేని జీతమూ, ఇవన్నీ అతనికి మనస్తాపం కలిగించినవే. పిల్లలు నలుగురిలో విడుపులేకుండా ఎప్పుడూ ఎవరికో ఒకరికి దగ్గో, పడిశమో, జ్వరమో .... తాను మూడు రోజుల క్రితం ఇక్కడికి వచ్చేసరికి రెండోపిల్ల కోరింత దగ్గుతో విపరీతంగా బాధపడుతున్నది. ఆ పిల్ల దగ్గుతో మెలికలు తిరిగి పోతూ ఆయాసంతో బాధపడుతూ ఉంటే అతని తల్లి ఎవరి దగ్గరికో తీసుకుపోయి మెళ్ళో ఒక పసుపు తాడు వేయించుకు వచ్చింది. అయినా దగ్గు దగ్గలేదు. ఇప్పుడెలా ఉందో ఏమిటో, పైగా వర్షాలు, చలిగాలికి ఆ దగ్గుతో మరింత బాధ....

ముందు బల్లమీద జేబు రుమాలు పెట్టుకుని దొంగ చూపులు చూస్తున్న కుర్రవాడు రుమాలు మడతలువిప్పి మొహంతుడుచుకుంటున్నట్టు నటిస్తూ తాను వ్రాసుకుని వచ్చిన కాయితాలను మెల్లిగా ఆన్సర్ బుక్ క్రిందికి చేర్చుకున్నాడు. తర్వాత తీరికగా సిద్ధాంతాలు కాపీకొట్టడం ప్రారంభించాడు. తర్వాత కొద్ది నిముషాలకు వాచర్ అతన్ని గమనించి పట్టుకుని పేపరు లాక్కుని బయటికి 'వెళ్ళిపొమ్మ'న్నాడు. వాడేదో చెప్పటోతే వినకుండా 'గెటవుట్' అని అరిచాడు. అతడు నెమ్మదిగా. దిగులుగా బయటికి వెళ్ళి పోయాడు.

హాల్లో అందరూ తలెత్తి అటు చూశారు. అతడు బయటికి వెళ్ళి పోగానే అందరూ మళ్ళీ తమ తమ పనులలో లీనమైనారు.

శ్రీహరిరావుకు ఆదుర్దా కలిగింది, మళ్ళీ పేపరు చేతిలోకి తీసుకుని అన్ని లెక్కలూ చదివి 'ఏ ఒక్కటయినా లొంగకపోతుందా' అని మళ్ళీ ప్రయత్నించాడు. కాని, ఏమీ ప్రయోజనం కనిపించదు. చివరకు విసుగెత్తి పెన్ను బల్లమీద ఉంచి నుదుటిని అరచేత్తో రుద్దుకుంటూ అలాగే కూర్చుండిపోయాడు.

రవి లెక్కలు చెయ్యడం పూర్తి చేశాడు. తిరిగి ఒక్కసారి తాను వ్రాసినదంతా మళ్ళీ చూసుకున్నాడు. ప్రశ్న పత్రం మడిచి జేబులో ఉంచుకున్నాడు. కలం మూసి ఆన్సర్ బుక్‌మీద ఉంచి వెనక్కు తిరిగి చూశాడు. అతనికి శ్రీహరిరావు మ్లానవదనంతో దీనంగా నుదుట చెయ్యి ఆనించుకుని కనిపించాడు. అతని ముందున్న పేపరు అర్థం పర్థం లేదు. కొట్టివేతలతో నిండివుంది. .... రవికి జాలి కలిగింది.

శ్రీహరిరావుకు ఎవరో కాలిమీద గీకుతున్నట్టయింది, అతడు కళ్ళు తెరచి చూచేసరికి రవి ముఖం ప్రక్కకు తిప్పి కళ్ళతోనే సైగచేసి తాను కొంచెం పక్కకు తిరిగి, పేపరును మళ్ళీ చూసుకుంటున్నట్టు నటిస్తూ సిద్ధాంతాలు వ్రాసి ఉన్న పేజీలు తిప్పాడు.

శ్రీహరిరావుకు అర్థమైంది. ఎదురుగా ముత్యాలకోవ వంటి దస్తూరీతో, శుభ్రంగా గీయబడిన త్రిభుజం బొమ్మలతో రెండు సిద్ధాంతాలు అతనికి కనిపిస్తున్నాయి.అవి అతన్ని ఆశ పెడుతున్నాయి .... ఒకసారి మొహం తిప్పు కున్నాడు .... మళ్ళీ అటే చూశాడు .... రెండు సిద్ధాంతాలకూ ఒక్కొక్కదానికి పదకొండు మార్కులు చొప్పున మొత్తం ఇరవై రెండు మార్కులు .... మరొక రెండు లెక్కలు చూసి చెయ్య గలిగితే మరొక పదహారు. మొత్తం ముప్ఫయి ఎనిమిది మార్కులు .... చాలు తాను ప్యాసై పోతాడు. మిగిలిన పరీక్షలు తన కసలు లెక్కలోవి కావు. ఈ లెక్కలతోనే పేచీ అంతా .... ఇలా చెయ్యగలిగితే తాను గట్టెక్కి పోతాడు.... దానివల్ల ప్రమోషన్ ....మరొక పాతికా ముప్ఫయి రూపాయల అదనపు రాబడి ....

అతనికి విపరీతంగా చెమట పోస్తున్నది. ఎడమచేత్తో రుమాలుతో మొహం తుడుకుంటూ ఒణుకుతున్న కుడిచేత్తో కలం అందుకున్నాడు.... ఎదుటి పేపరులోకి చూశాడు. మళ్ళీ తలతిప్పుకున్నాడు. మళ్ళీ చూశాడు ఒక్క క్షణం తర్వాత 'ఛీ' అనుకుని కలం బల్ల ఉంచేసి మనసు మార్చుకున్నాడు.

అయినా అతని గ్రహచారం బాగాలేదు. ఒక వాచర్ గబగబ నడిచి వచ్చాడు. రవి సర్దుకు కూర్చున్నాడు. ఆయన నేరుగా శ్రీహరిరావు దగ్గరికి వచ్చి "ఏమండీ! ఏమిటి మీరు చేస్తున్నపని? ఆపసివాడి దగ్గర కాపీ చేస్తు న్నారా? ఇన్నేళ్ళు వచ్చాయి. ఆమాత్రం రియలైజేషన్ లేదేమండీ.... ఈసారికి దయతలచి వదులుతున్నాను. లేకపోతే యిద్దర్నీ బైటికి గెంటించి ఉందును. కూర్చోండి" అని గద్దించాడు.

ఆయన దగ్గరకు రాగానే శ్రీహరిరావు తన సంకల్పం లేకుండానే నిలబడ్డాడు. ఆయన అలా గద్దిస్తూవుంటే దిగ్భ్రమ చెంది కొయ్యబొమ్మలా

నిలబడిపోయాడు. లోపల మనసంతా కుతకుత లాడిపోయింది. విపరీతంగా బాధపడిపోయాడు. అవమానంతో మొహం కందగడ్డ అయిపోయింది. చేతులతో మొహం కప్పుకుని కూలబడిపోయాడు.

అతడు బయటికి వెళ్ళిపోదా మనుకున్నాడు. కాని ఇది సమయం కాదు. అందరూ యీ గోలకు తన వంకకే చూసి సర్దుబాటు కాగానే మళ్లీ తమ తమ పనుల్లో మునిగిపోయి ఉన్నారు. తా నిప్పుడు లేచి బయలు దేరితే మళ్ళీ అందరూ తనను చూస్తారు. ఆ చూపులను తాను భరించ లేడు. అందువల్ల యిలా కూర్చోడమే మంచిదనిపించింది. అయినా పండు నిప్పులమీద కూర్చున్నట్టుగా ఉంది. లోపల మనసేమో అవమానంతో జ్వలించి పోతున్నది.

కొద్ది నిముషాల అనంతరం చివరి బెల్ మ్రోగింది. అంతా విలవిల లాడుతూ లేచి యివతలికి వస్తున్నారు. శ్రీహరిరావు అందర్నీ తప్పు కుంటూ పంచలోకి వచ్చి ఒక్కసారి గుండెల నిండుగా గాలి పీల్చు కున్నాడు. అక్కడ స్తంభాని కానుకుని రవికోసం ఎదురుచూస్తూ నిల బడ్డాడు. రవి యివతలికి వచ్చాడేగాని వారినీవీరినీ అడిగి తన లెక్కల ఆన్సర్లు రిఫర్ చేసుకుంటున్నాడు.

శ్రీహరిరావు చాలా అసహనంగా ఉన్నాడు. అందుకు ఒకకారణం విపరీతమైన ఆకలి—రెండవది సరేసరి అనుకుంటేనే బాధగా ఉంది.

రవి అతవివైపు నడిచివచ్చాడు. అతని లెక్కలన్నీ రైటయినాయి. అతడు పేపరు మడిచి జేబులో పెట్టుకుంటూ సానుభూతితో శ్రీహరిరావు వంక చూసి "ఏమైనా ప్రయత్నం చేశారా?" అని అడిగాడు.

శ్రీహరిరావు తల ఊపి "చేశాను. కాని ఏం లాభం...." అన్నాడు ఇద్దరూ నడవడం ప్రారంభించారు.

శ్రీహరిరావు నెమ్మదిగా "ఇవాళ ఒక లెక్క కూడా చెయ్యకుండా పేపరు ఇచ్చాను..... ఇక మిగిలిన పరీక్షలు వ్రాయటం దేనికీ? దండుగ.... నేను మధ్యాహ్నం బండికే బయలుదేరి వూరికి వెళ్ళిపోతాను" అన్నాడు

రవి అది విని "ఈసారి లెక్కలు తీసికోవద్దు మేస్టారూ? యేసివిక్సో హిస్టరీయో తీసుకోండి" అన్నాడు.

శ్రీహరిరావు మనసులో "ఇక పరీక్షకు వచ్చేదీలేదు. వ్రాసేదీ లేదు. మళ్ళీ ఫీజుకట్టేందుకు శక్తి చాలవద్దూ. ఉన్న ఒక్కఉంగరమూ దీనికే చెల్లిపోయింది. ఇంకా ఉంగరాలూ తన దగ్గర కుప్పపోసిలేవుగా.... అనుకున్నాడు.

ఇద్దరూ బస్సులోకూడా నిశ్శబ్దంగా కూర్చున్నారు. బస్సుదిగగానే కొంతదూరం నడిచినతరువాత రవిఒకయింటిముందు ఆగి "ఇదేమాయిల్లు లోపలికిరండి. చూసి ఒక్కనిముషం కూర్చుని వెళ్ళవచ్చు" అన్నాడు.

శ్రీహరిరావుకు ఆకలిగా వుంది. "ఏపాటు తప్పినా సాపాటు తప్పదుగా.... అయినాసరే ఈకుర్రవాణ్ణి నిరుత్సాహపరచటం దేనికి? ఒక్క నిముషం ఆగి వెంటనే వెళ్ళిపోదాం" అనుకుని అతడు రవివెంటలోపలికి వెళ్ళాడు.

అది పెద్ద ఇల్లు. ముందుగదిలో పేము కుర్చీలూ, ఒకగుండ్రని ఖరీదయిన బల్లా, రేడియో, పంకా, గుమ్మాలకు పలుచని తెరలూ అంతా ఒక పెద్ద ఆఫీసరు ఇల్లని చెప్పక చెబుతున్నాయి.

రవి అతన్ని ముందుగదిలో కూర్చోబెట్టి "ఉండండి. ఇప్పుడే వస్తాను." అంటూ లోపలికి వెళ్ళాడు. శ్రీహరిరావు కుర్చీలో కూర్చుని చుట్టూచూశాడు.....ఏప్రక్క చూసినా చక్కని అలంకరణ కనిపిస్తున్నది. అక్కడ కూర్చుంటే మనసుకు ఏదోచక్కని అనుభూతి కలుగుతున్నది. ఎందరెందరో సంసన్నులు ఉన్నారు. లక్షాధికారు లున్నారు

అయినా ఇంటిని శుభ్రంగా అందంగా ఉంచుకోవటం ఒక కళ....డబ్బున్నంత మాత్రంలో అదిరాదు. తన ఊరిలో తమ వీధిలో ఉంటున్న వడ్డీ వ్యాపారికి ఉంది లక్షలకొద్దీ డబ్బు. ఉండి ఏం ప్రయోజనం? ఇల్లు ఇరకాటం....సన్నగా పొడుగ్గా వుంటుంది. గాలీ, వెతుతురూ రాదు.

కుడివైపు గోడమీద వ్రేలాడుతున్న ఛాయాచిత్రం అతని దృష్టినాకర్షించింది. వారేనేమో రవి తల్లిదండ్రులు. అతడు లేచి దగ్గరకువెళ్ళి చూశాడు.....రవి తండ్రి మంచి తేజస్వి. ఠీవి, హోదా ఆయన ముఖంలో ఉట్టిపడు తున్నాయి. ఆ ప్రక్కనే రవి తల్లి కాబోలుకుర్చీమీద ఒకచెయ్యి ఆనించుకుని నిలబడివుంది. ఆముఖం తనకు పరిచితమైనదిగా తోచింది అవును. ఈమెను తాను ఎక్కడో చూశాడు. ఎక్కడ? ఏమో గుర్తు రావటం లేదు.

ఇంతలో రవి ఆ గదిలోకి ఫ్లాస్కుతో, గాజు గ్లాసుతో వచ్చికాఫీ గ్లాసులోకి వంచుతూ "మేష్టారూ! కొంచెం కాఫీ తీసుకోండి" అన్నాడు

శ్రీహరిరావు వెనుదిరిగి చూసి "ఇప్పుడుకాఫీఏమిటి? ఇంటిదగ్గర నాకోసం కనిపెట్టుకుని ఉంటారు. భోజనం వేళ అయింది కదా?" అన్నాడు

గుమ్మం వెనుక రవితల్లి నిలబడివుంది.కర్టెన్ ఒక చేత్తో తొలగించి పట్టుకుని ఆమె "ఫరవాలేదు. తీసుకోండి" అన్నది. శ్రీహరిరావుగ్లాసు అందుకుని కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

రవిగుమ్మంవైపు తిరిగి "నేనుచెప్పలేదూ అమ్మా? ఆయనే వీరు" అన్నాడు.

ఆమెఅలాగేనిలబడివుండిరవితో "అలాగా"అని శ్రీహరిరావువంక తిరిగి "నిన్నరాత్రి వీడు ఒంటిగంట వరకూ ఇంటికి రాకపోయేసరికినేను దిగులు పడిపోయానండీ. ఇక ఉండబట్టలేక వాళ్ళనాన్నగారిని లేపి పంప బోతూ వుండగా వీడుఎదురువచ్చాడు. వీడికంటే పెద్దవాళ్ళిద్దరూ గుంటూ

రులో కాలేజీల్లో చదువుతూ హాస్టళ్ళలో ఉంటున్నారు.... ప్రస్తుతం మాదగ్గర ఉన్నది వీడొక్కడే.... అందుకని నిన్నటిరాత్రి బాగా గాభరాపడిపోయాము" అన్నది.

శ్రీహరిరావు గ్లాసు ఎదురుగా ఉన్న బల్లమీద ఉంచి తల ఎత్తి చూసి "మీ అబ్బాయి చాలా తెలివైనవాడండీ. నాకు చాలా సహాయం చేశాడు కూడాను. అది ఫలించలేదు కాని...." అన్నాడు.

ఆమె "అదేమిటన్న"ట్టు చూసింది. రవి మాట్లాడలేదు. శ్రీహరి రావు "ఇక వెళ్ళి వస్తానండీ. మా అక్కగారు నాకోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది. పైగా బండీవేళకూడా అవుతున్నది" అంటూ లేచాడు.

ఇంతలో చిలిపి విసురుగాలి తరంగం ఒకటి రివ్వున వీచింది. గుమ్మంలో నిలబడిఉన్న ఆమె ఒక్కసారి నుదుట పడుతున్న నల్లని ముంగురులను బంగారపు పుల్లలవంటి సన్నని వ్రేళ్ళతో పైకి తోసుకున్నది.

శ్రీహరిరావు మెదడులో మెరుపు మెరిసినట్టయింది. అతడు క్షణంలో సగంలోనే మళ్ళీ ఆమెవంక చూశాడు. ఆ కళ్ళు అతని కెవరినో గుర్తు చేశాయి. ఆమె.... వైదేహి....సందేహం ఏమాత్రం లేదు.

అతడు మెట్లుదిగి బయటకు వచ్చాడు. ఎందుకో కాళ్ళు తడబడ్డాయి. అయినా తమాయించుకున్నాడు. తనవెంట వాకిలిదాకావచ్చిన రవిని భుజంతట్టి వాత్సల్యం కురిసే కన్నులతో చూస్తూ "బాగా చదువుకో" అని చెప్పి త్వర త్వరగా సాగిపోయాడు.

ఆ తర్వాత కొద్ది నిముషాలలోనే అతడిల్లు చేరుకుని భోజనం చేస్తూ ఉండగా అకస్మాత్తుగా మేఘాలు క్రమ్ముకువచ్చి అయిదే అయిదు నిము షాలసేపు వర్షం కురిసింది.

మరొక గంట తర్వాత అతడు పక్కగుడ్డలు మడతపెట్టుకుని, తాటితో కట్టుకుని, చేతిసంచి సర్దుకుని ప్రయాణానికి సిద్ధమయ్యాడు. అతని

బావగారు ఇంట్లో లేడు. అక్కడ పేకాటలో పీకలలోతున మునిగిపోయి ఉంటాడు ఇప్పుడు. ఆయనతో చెప్పివెళ్ళే వ్యవధిలేదు. బండి మరొక అర గంటలో వచ్చేస్తుంది. అడ్డదారిన పోతే తప్ప యిప్పుడైనా అందుతుందనే నమ్మకంలేదు. అందువల్ల అతడు గుమ్మంలో ఏదో చెప్పరాని దిగులును గుండెల్లో, కళ్ళలో నిలుపుకుంటున్న అక్కగారితో "బావకు నువ్వు చెప్పు నాకు బండి టైమయింది" అన్నాడు. తర్వాత ఒకచేతిలో పక్క చుట్ట తోను. మరొకచేతిలో సంచీతోనూ అతడు బయటికి వచ్చాడు. అతని అక్క గారు గుమ్మందాకా వచ్చి "ఒరే తమ్ముడూ! వెళ్ళగానే జాబు వ్రాయి అమ్మనుపంపడం మర్చిపోకు" అన్నది గద్గదస్వరంతో.

అతడు త్వరత్వరగా నడిచిపోతున్నాడు. అది స్టేషనుకు అడ్డదారి. ఎత్తయిన గట్టు. అప్పుడే వర్షం పడినందువల్ల బురదతోనిండి జారుతున్నది. అతడు ఒక చేతిలో పక్క చుట్టతో మరొక చేతిలో సంచీతో జాగ్రత్తగా 'బ్యాలెన్సు' చూసుకుంటూ ముందుకు సాగిపోతున్నాడు. అతని కప్పుడు తాను చిన్నతనంలో చూసిన ఒక దొమ్మరి ఆట గుర్తుకు వచ్చింది అందులో ఒక దృశ్యం.... ఒక పచ్చని అందమైన పిల్ల ఎత్తుగా కట్టబడిన తీగమీద చేతిలో పొడుగాటి వెదురుబొంగుతో యిలాగే నడిచింది. తా నిప్పుడు చేస్తు న్నదీ కూడా తక్కువ 'ఫీట్' కాదు. ఇలా నడవటం సామాన్యమా?

పరీక్ష విషయం, తనకు జరిగిన అవమానం విషయం గుర్తుకువచ్చి కొంచెం బాధ కలిగించింది. అయినా "అబ్బే! ఈ మాత్రపుదానికి బాధ పడడం పురుషలక్షణం కాదు. ఇంతకుపూర్వం మనం ఎన్ని చేదుమాత్రలు మింగివుండలేదు గనుక?" అనుకుని హుషారు తెచ్చుకున్నాడు.

అప్రయత్నంగా అతని నోటివెంట యీల వచ్చింది.

—//—